

Kehitysvammaisen lapsen osallisuus lastensuojelussa
Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä

Anni Mertaniemi

Sosiaali- ja terveysalan opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

KEMI 2015

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Anni Mertaniemi	Vuosi	2015
Ohjaaja	Sari Halttunen, Susanna Helavirta		
Toimeksiantaja			
Työn nimi	Kehitysvammaisen lapsen osallisuus lastensuojelussa		
Sivu- ja liitemäärä	60 + 3		

Opinnäytetyöni käsittelee kehitysvammaisen lapsen osallisuutta ja kuulemista sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Lapsen osallisuudella tarkoitetaan sitä, että lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä.

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa lasta itseään koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Tutkielmassani haluan selvittää miten kehitysvammaisen lapsen osallisuutta tuetaan sosiaalityöntekijöiden ja lapsen kohtaamisissa. Haluan etenkin selvittää, miten sosiaalityöntekijät itse kokevat osallisuuden termin sekä mitä haasteita ja mahdollisuuksia he näkevät kehitysvammaisten lasten kanssa työskentelyssä.

Opinnäytetyöni teoreettisessa viitekehyksessä käsittelen kehitysvammaisuutta lääketieteen/diagnoosien, toimintakyvyn ja sosiaalisesta näkökulmasta. Myös lapsen osallisuutta sekä lastensuojelun työtä tulen käsittelemään teoriaosuudessa.

Opinnäytetyöni on laadullinen. Aineistoni keräsin teemahaastatteluiden avulla. Aineisto koostui kolmesta yksilöteemahaastattelusta, sosiaalityöntekijöiden kokemuksista ja näkökulmista kehitysvammaisen lapsen osallisuuden toteutumisesta. Aineiston analyysitapana käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Aineiston perusteella voidaan päätellä, että kehitysvammaisen lapsen osallisuus lastensuojelussa vaatii toteutuakseen sujuvaa ja vastuullista yhteistyötä vammaispalvelun ja muiden lapsen tuntevien tahojen sekä henkilöiden kanssa. Myös itse kohtaamiseen lapsen kanssa tulee satsata riittävästi aikaa ja tapaa-minen tulee suunnitella huolellisesti, jotta lapsen osallisuus voi toteutua. Tapaa-miskertoja olisi hyvä olla useampi, jotta lapseen pääsee tutustumaan kunnolla.

Avainsanat lastensuojelu, kehitysvammaisuus, lapsen osallisuus, sosiaalityö

Lapland University of Applied
Sciences
Bachelor of Social Services

Author	Anni Mertaniemi	Year	2015
Supervisor(s)	Sari Halttunen, Susanna Helavirta		
Commissioned by			
Subject of thesis	Participation of children with learning disabilities in child protection		
Number of pages	60 + 3		

The subject of this thesis is to study the participation and hearing of mentally disabled children from the view of a social worker. Participation of the children in social work basically means that the child's opinion is heard before making any decisions concerning the child and that the opinion has an influence.

Participation consists of the right to gain information from any of the plans, decisions, solutions, procedures that are concerning the child itself. The child also has the right to know the reasoning behind any decisions made and hopefully be involved in all these decisions.

In this thesis the goal is to study if the participation is supported in meetings between social workers and the children. I especially want to find out how the social workers experience the child's participation and what challenges they find in it. I also want to know what opinions they have about the subject.

In the theory section of this thesis I have explained what mental disability means in the terms of medical science/diagnostics, ability to function and from the social perspective. Child welfare and participation of the children are also covered.

This thesis is qualitative by nature. The material for this thesis consists of three thematic interviews done to social workers that have experience on working with mentally disabled children. The material is analyzed with data-driven content analysis.

After analyzing the material it is clear that the participation of a mentally disabled children in child protection needs to be well planned ahead to be successful. It also requires seamless cooperation between the social workers, disability services and the child's caregivers. It's also extremely important to arrange enough time and meetings to get acquainted with the child.

Key words child protection, mental disability, child's participation, social work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELU	8
2.1 Kunnan järjestämä lastensuojelutyö	9
2.2 Lastensuojeluprosessin eteneminen	11
3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	13
3.1 Tutkimustehtävä	13
3.2 Aiheen valinta ja kohderyhmä	15
3.3 Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu	16
3.4 Eettisyys	17
4 KEHITYSVAMMAINEN LAPSI	22
4.1 Kehitysvammaisuus	22
4.2 Kehitysvammaisuuden tasot	23
5 OSALLISUUS	26
5.1 Osallisuuden käsite ja osallisuuden rakentuminen	26
5.2 Lapsen osallisuus lastensuojelussa – kohtaamisena ja prosessina	30
5.3 Kehitysvammaisen lapsen osallisuus – tukeminen ja vaikutukset	34
6 AINEISTO JA SEN ANALYSOINTI	37
6.1 Opinnäytetyöni aineisto	37
6.2 Analyysin vaiheet	38
6.3 Kehitysvammaiset lapset lastensuojelussa	39
6.4 Osallisuus ja kehitysvammaisuus	42
6.5 Haasteet ja mahdollisuudet	46
6.6 Ammattitaidon ja osaamisen arviointi	48
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	51
8 POHDINTA	56
LÄHTEET	58
LIITTEET	61

ALKUSANAT

Haluan ensisijaisesti kiittää opinnäytetyöhöni osallistuneita kolmea sosiaalityöntekijää, jotka mahdollistivat kiinnostavan ja rehellisen aineiston tutkittavasta aiheestani. Ilman teitä en olisi saanut työstäni näin kattavaa ja mielenkiintoista. Kiitän myös ohjaajiani Susannaa ja Saria, jotka antoivat kullannarvoisia neuvoja ja ohjeita koko prosessin ajan. Kiitän suuresti myös yhteistyökumppaniani, joka mahdollisti tämän opinnäytetyön tekemisen.

1 JOHDANTO

Tämän päivän lastensuojelussa keskeisimmät termit ovat mitä ilmeisemmin lapsilähtöisyys ja lapsikeskeinen sosiaalityö. Nämä termit ovat nousseet uuden lastensuojelulain myötä myös merkittäväksi kehittämiskohteeksi sosiaalialan työssä. Sosiaalialan koulutuksissa lapsilähtöisyys ja lapsikeskeinen sosiaalityö ovat myös niitä tärkeitä asioita, joita tuleville sosiaalialan työntekijöille korostetaan ja painotetaan. Lapsikeskeisen sosiaalityön tärkeimpänä teemana voidaan nähdä lapsen osallisuuden toteutuminen ja sen tukeminen kaikissa sosiaalityön toiminnoissa, etenkin lastensuojelussa.

Kehitysvammaisella lapsella kyky ja mahdollisuudet itsensä ilmaisuun voivat olla monella tapaa rajoittuneet. Esimerkiksi puheen ongelmat ja kielellisen kehityksen häiriöt ovat hyvin tyypillisiä kehitysvammaisilla. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 131–132.) Aikuisen vastuu kehitysvammaisen lapsen osallisuuden tukemisessa ja mahdollistamisessa on tämän vuoksi äärimmäisen suuri. Vaikeavammaisen lapsi voi olla kokonaan sen varassa, kuinka aikuinen pystyy tulkitsemaan hänen vuorovaikutustaan. Lievästi kehitysvammaisella lapsella lähtökohdat ovat toiset: hänellä voi olla hyvinkin paljon kykyjä ja mahdollisuuksia ilmaista omia mielipiteitä ja ottaa kantaa häntä koskevaan tilanteeseen. (Oranen 2006, 27.) Lapsen osallisuus on äärimmäisen tärkeää ja sen vahvistamisen pitäisi olla välitön osa lastensuojelutyötä, jotta jokaisen lapsen osallisuus toteutuisi. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 117.)

Jokaisella lapsella tulee olla oikeus osallisuuteen. Lapsen oikeus osallisuuteen on myös säädetty laissa, sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (LOS, SopS 60/1991) on määritetty kansainvälisellä tasolla lapsen oikeus osallisuuteen, ja että nämä oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Laissa on myös määritelty, että lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Sops 60/1991, 12. artikla.) Myös Suomen lastensuojelulaki (417/2007) painottaa voimakkaasti lapsen oikeutta osallisuuteen kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. Lapsen osallisuuden luvussa (luku 4, 20 § - 24§) korostetaan lapsen mielipiteen selvittämistä, kuulemistä, puhevallan käyttöä ja edunvalvontaa. Lapsen mielipiteet ja toi-

vomukset tulee aina selvittää. Tähän liittyy myös lastensuojelulain (luku 1, 5§) määräämä velvollisuus antaa lapselle hänen ikäänsä ja kehitystasoon vastaavalla tavalla tietoa häntä koskevasta lastensuojeluasiasta. (Hotari ym. 2009, 117–188.)

Opinnäytetyöni aiheena on siis miten kehitysvammaisen lapsen osallisuutta tuetaan sosiaalityöntekijän ja lapsen kohtaamisissa. Selvitän opinnäytetyössäni millaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on kehitysvammaisen lapsen osallisuuden toteutumisesta, miten lapsen osallisuutta tuetaan ja miten lasta kuullaan. Painopisteenä työssäni on siis kehitysvammaisen lapsen ja työntekijän vuorovaikutustilanteet. Halusin myös ottaa selvää tämän tutkielmani myötä, mitä mieltä työntekijät ovat omasta työskentelystään kehitysvammaisten lasten kanssa. Tarvitaanko esimerkiksi työntekijältä jotain erityisosaamista, tehdäänkö yhteistyötä kehitysvammahuollon kanssa ja miten tämä yhteistyö toteutuu, onnistuu ja onko siinä jotain kehitettävää?

Aihe on mielestäni erittäin tärkeä ja mielenkiintoinen siitäkin syystä, että siitä ei ole juurikaan tehty tutkimuksia. Yksilölle eli minulle itselleni tällä on tärkeä merkitys lähinnä siten, että se antaa minulle menetelmiä, joiden avulla voin tulevana sosionomina tukea ja vahvistaa kehitysvammaisen lapsen osallisuutta ja vuorovaikutusta. Myös kehitysvammaisella lapsella tulee olla oikeus osallisuuteen.

2 LASTENSUOJELU

Lastensuojelun ydin ja myös tärkein tehtävä Marjatta Bardyn (2013, 73) mukaan on lapsen kehityksen ja terveyden turvaaminen sekä niitä vaarantavien tekijöiden poistaminen. Matti Mikkolan (2004, 61.) mukaan lastensuojelu voidaan nähdä suppeasti osana perhe- ja yksilökeskeistä sosiaalityötä, jonka tarkoituksena on vaikeaan elämäntilanteeseen joutuneiden lasten ja heidän perheidensä tukeminen niin, että he selviävät ongelmistaan sekä pystyvät kehittymään ja kasvamaan tasapainoiseen elämään. Näin ymmärrettynä lastensuojelua on myös lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen, isyyteen, adoptioon ja elatukseen liittyvät asiat, eli lapsen perheoikeudellista asemaa koskevat asiat. Lastensuojelua laajemmin tarkasteltuna siihen kuuluvat myös näiden lisäksi lasten ja perheiden taloudellinen tukeminen ja asumisen tukeminen. Lastensuojelu on yksi sosiaalihuollon palvelutehtävistä, mutta omalta osaltaan lastensuojelua on myös lasten kehitystä ja kasvua tukevat julkiset palvelut eli neuvolat, päivähoito, koulu sekä elinolojen kehittäminen ja turvaaminen lasten tarpeita vastaavasti. Lasten suojeleminen ympäristön, tuotannon, vaarallisten aineiden ja liikenteen vaaroilta, kaupallisuuden paineilta, hyväksikäytöltä, pahoinpitelyltä ja riistolta ovat tällöin keskeisiä asioita. (Mikkola 2004, 61.)

Lastensuojelu on lakisääteistä toimintaa, jonka tulee toteuttaa Lapsen oikeuksien-sopimusta. Lastensuojelulaki jakautuu yleiseen ja erityiseen: laki turvaa kaikille lapsille oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun edistämällä lasten ja nuorten hyvinvointia vaikuttamalla kasvuoloihin ja kehittämällä palveluja kasvatuksen tukemiseksi ongelmia ehkäisevästi, sekä turvaamalla lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu perheen tukemisesta avohuollon keinoin aina lapsen huostaanottoon asti jopa vastoin asianomaisen tahtoa. (Bardy 2013, 71.)

2.1 Kunnan järjestämä lastensuojelutyö

Lastensuojelun pääasiallisena tehtävänä on turvata lapsen oikeus omaan arvokkaaseen elämään ja mahdollisuus ihmissuhteisiin, jotka ovat lapselle turvallisista. Lapsen tulee saada olla lapsi tarpeeksi kauan ilman aikuisilta siirtyviä taakkoja, ja lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Tähän siis pyritään lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla. (Lastensuojelulaki 417/2007 1:1§; Taskinen 2007, 12.)

Työskentely aloitetaan lapsen ja perheen tilanteen ja tarpeiden huolellisella selvittämällä. Lapselle nimetään oma sosiaalityöntekijä, joka on vastuussa lapsen asioista. Hän myös koordinoi lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä sekä yksittäisen lapsen asiakasprosessia. Tämän päivän lastensuojelutyössä yhteistyö muiden eri alojen kanssa on arkipäivää. Kunnan tulee huolehtia, että sosiaalityöntekijä saa työnsä tueksi tarvittaessa myös eri alojen asiantuntemusta. Perheiden ja lasten tilanteet tänä päivänä voivat olla hyvinkin monimutkaisia ja esimerkiksi mielenterveystyö ja lastensuojelu tekevät yhteistyötä masentuneen vanhemman ja lapsen arjen tukemiseksi. Myös terveyskeskuksilla ja sairaanhoitopiireillä on lain määrittämä velvollisuus antaa asiantuntija-apua lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa sekä tarvittaessa järjestää nopeasti lapsen tai nuoren kuntoutus, hoito ja terapiapalvelut. Näin varsinkin silloin, jos kyseessä on vammaisen lapsi. (Lastensuojelun käsikirja, 2012.)

Kunnan järjestämä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelutyö on erittäin monialaista. Se sisältää mm. lastensuojelutarpeen selvittämisen, avohuollon, perhe- ja laitoshuollon, huostaanoton sekä jälkihuollon. Voidaan siis ajatella, että lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla on viimesijainen vastuu lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta silloin, kun koti ja ennaltaehkäisevä lastensuojelu eivät riitä takaamaan lapsen elämänlaatua. (Lastensuojelulaki 417/2007 1:3§)

Avohuollon tukitoimiin ryhdytään silloin, kun lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai ne eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Toimenpiteisiin ryhdytään myös silloin, jos lapsi vaarantaa terveyttään ja kehitystään omalla käyttäytymis-

sellään, kuten esimerkiksi päihteiden käytöllä. (Taskinen 2007, 41.) Ensisijaisesti tuki annetaan lapsen omassa kasvuympäristössään avohuollon tukitoimin. Tällöin tehdään tiivistä yhteistyötä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. Lastensuojelun avohuollollista työtä tekevät lastensuojelun sosiaalityöntekijät, perhetyöntekijät ja perhetukikeskuksen avotyöntekijät. Avohuollon tukitoimiin kuuluu merkittävimmin lastensuojelun perhetyö, lapsen tai koko perheen lyhytaikainen sijoitus, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta, vertaisryhmätoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta. Näiden lisäksi terveydenhuollon, päivähoidon tai oppilashuollon tukipalveluita voidaan myös järjestää lapselle lastensuojelun avohuollon tukitoimina. Tällöin työskentelylle on määrätty lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti ne tavoitteet, joihin esimerkiksi koulussa opiskelevan lapsen ja hänen perheensä kanssa pyritään. Edellä mainittujen avohuollon tukitoimien lisäksi avohuoltoon kuuluu myös lapsen ja perheen taloudellinen tukeminen sekä asumisen puutteiden parantaminen. Tukitoimet määritellään aina yksittäisen lapsen tai asiakasryhmän tarpeisiin sopiviksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 7:36§; Lastensuojelunkäsikirja, 2012.)

Jos avohuollon tukitoimet koetaan riittämättömiksi ja niillä ei voida auttaa lasta riittävästi, on lapsella myös oikeus huostaanottoon ja sijaishuoltoon. Täytyy muistaa, että sijaishuolto ja varsinkin huostaanotto ovat viimeiset keinot lapsen ja perheen tilanteen auttamiseksi. Huostaanottoa ja sijoitusta ei koskaan tehdä ilman riittäviä perusteita. Lasta sekä hänen perhettään autetaan ja tuetaan kotona loppuun asti, mikäli se vain on mahdollista. Huostaanotto toimenpiteenä on sijaishuoltoa pysyvämpi ratkaisu, mutta ei kuitenkaan välttämättä lopun elämää koskeva ratkaisu. Huostaanottoa jatketaan niin kauan, kuin sen edellytykset ovat voimassa ja se on lapsen edun mukaista, jolloin se on voimassa vain toistaiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 47§) Sijaishuollossa lapsen hoito ja kasvatusta järjestetään kodin ulkopuolella joko perheessä tai laitoksessa. Lastensuojelulaki (417/2007 6:32§; 4§) kuitenkin edellyttää aina ensin läheisverkoston kartoittamista ja lain periaatteena on aina perheen yhdistäminen. Viranomaisten tuleekin tukea lapsen biologisia vanhempia siten, että he voisivat huolehtia lapsestaan itse. Huoltaja tai perhe voi saada lapsensa takaisin kotiin, jos kodin ympäristössä tapahtuu suotuisia muutoksia ja lapsen kotouttaminen on lapsen

edun mukaista. Mikäli kuitenkin vanhemman tai perheen elämäntilanteessa ei tapahdu kohtuullisessa ajassa lapsen edun mukaisia muutoksia, täytyy lapsen tilanne vakiinnuttaa sijaishuollossa ja tehdä lapsesta huostaanotto. (Lastensuojelun käsikirja, 2012.)

Jälkihuoltoa järjestetään lapselle tai nuorelle, jonka sijoitus on päättynyt. Lapsi tai nuori saattaa olla pitkäänkin erityisen tuen tarpeessa sijaishuollon jälkeen ja tähän itsenäistymiseen ja kotoutumiseen tarjotaan jälkihuollon tukea. Jälkihuolto järjestetään aina vähintään puolen vuoden sijoituksen jälkeen riippumatta siitä, kuinka vanha lapsi on ja sitä varten tehdään oma erillisensä asiakassuunnitelma. Jälkihuolto voi jatkua siihen asti, kunnes nuori täyttää 21 vuotta. Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa tehtävä nuoren kanssa suunnitelman, johon laaditaan ne palvelut ja tukitoimet, joita nuori käyttää sitten jälkihuollon päätyttyä. Suunnitelma tukee nuoren itsenäistymistä ja myös varmistaa työn jatkuvuuden aikuispalveluiden parissa. (Lastensuojelulaki 417/2007 12:75–76§; Lastensuojelunkäsikirja 2012.)

2.2 Lastensuojeluprosessin eteneminen

Lastensuojeluprosessi sisältää monia eri vaiheita. Lastensuojeluprosessi alkaa siitä, kun lapsesta saadaan lastensuojeluilmoitus. Viranomainen on veloitettu tekemään lastensuojeluilmoitus, mutta lastensuojeluilmoituksen voi myös tehdä perheenjäsen tai ulkopuolinen henkilö, joka kokee huolta lapsen tilanteesta. Kun lastensuojeluilmoitus on tehty ja lastensuojelu on saanut ilmoituksen, täytyy heidän arvioida tehdäänkö lastensuojelun tarpeesta selvitys. Jos selvitys päätetään tehdä, kirjataan lapsi lastensuojelun asiakkaaksi. Kun selvitystä tehdään, selvitetään myös samalla perheen taustoja ja nykytilannetta sekä ennakoitaan perheen tulevaisuutta ja lapsen elämää perheessä. Selvitys tehdään aina yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa, mutta erityistapauksissa selvitys voidaan tehdä myös sosiaalityöntekijän erillisellä päätöksellä vastoin huoltajan tai lapsen tahtoa. Näin voidaan toimia esimerkiksi silloin, kun huoltaja kieltäytyy selvityksen tekemisestä. Lastensuojelutarpeen selvittämiseksi lasta pitää tavata myös henkilökohtaisesti. Lapsen mielipide tulee aina selvittää ja se voi-

daan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai mikäli se muuten on perusteetonta. Joissakin tilanteissa lapselle määrätään edunvalvoja. Näin menetellään yleensä silloin, jos lapsen huoltaja ei voi asiassa puolueettomasti valvoa lapsen etua tai mikäli asian selvittäminen vaatii muutoin edunvalvojan apua. (Taskinen 2007, 34–37; Lastensuojelulaki 417/2007 4:22§)

Kun lastensuojeluselvitys on tehty ja perheen sekä lapsen tilanteesta on neuvoteltu sekä tehty yhteistyötä, päätetään jatketaanko asiakkuutta vai lopetetaanko se. Asiakkuus päättyy, jos lastensuojelutoimenpiteisiin ei nähdä mitään syytä. Jos lastensuojelun tarve todetaan, tehdään ehdotus jatkotoimenpiteistä ja samalla tehdään lapselle oma henkilökohtainen asiakassuunnitelma yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa. Asiakassuunnitelmaa ei kuitenkaan tehdä, jos kyseessä on vain tilapäinen neuvonta ja ohjaus. Jos huoltajaa ei ole saatavilla, voidaan mukaan ottaa huollosta erotettu vanhempi tai joku lapselle läheinen henkilö. Tämän henkilön tulee kuitenkin olla joku, joka vastaa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. (Taskinen 2007, 39.)

Asiakassuunnitelman laatimisen jälkeen ehdotetaan tai otetaan kiireellisesti käyttöön erilaiset jatkotoimenpiteet. Jatkotoimenpiteet määrittelevät myös sen, mitä asiakassuunnitelmaan tarkalleen ottaen kirjataan. Esimerkiksi avohuollon, sijaishuollon ja huostaanoton asiakassuunnitelmat eroavat jonkin verran toisistaan. Yhteistä näille asiakassuunnitelmille kuitenkin on, että niissä selvitetään ne olosuhteet, joihin pyritään vaikuttamaan, selvitetään lapsen/perheen tuen tarve, palvelun tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle ja hänen perheelleen sekä määritellään arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. (Taskinen 2007, 39.)

Jatkotoimenpiteet sovitaan sen mukaan, mikä on lapsen tai perheen tuen tarve. Lapselle ja hänen perheelleen ehdotetaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, mutta mikäli nämä todetaan riittämättömiksi tai lapsen elinolosuhteet ovat turvattomat, voidaan lapsi sijoittaa kiireellisesti tai hänet voidaan ottaa joko sijaishuollon piiriin tai huostaan. (Taskinen 2007, 39.)

3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtäväni oli selvittää miten kehitysvammaisen lapsen osallisuutta tuetaan ja mahdollistetaan sosiaalityöntekijöiden ja lapsen kohtaamisissa. Tutkimusmenetelmänä käytin sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluja. Haastatteluiden kautta kartoitin kehitysvammaisen lapsen osallisuutta työntekijöiden näkökulmasta. Myös työntekijöiden omalla mielipiteellä heidän työnsä toimivista sekä kehittämistä kaipaavista tavoista on tässä tutkielmassa tärkeä painoarvo. Tarkoituksena on, että tämä opinnäytetyö olisi mahdollisimman käytännönläheinen jokaiselle osapuolelle, niin toimeksiantajalle, muille alan opiskelijoille kuin minulle itsellenikin.

Opinnäytetyöni teoreettisena lähtökohtana on lapsilähtöisyys sosiaalityössä. Lapsen osallisuus itsessään on jo lapsilähtöistä toimintaa. Lapsilähtöisen työn tavoitteena on suojella, tukea, vahvistaa ja eheyttää lasta. Lapsilähtöisyys toteutuu kun lapsen kanssa työskennellään suoraan, työn prosessit pidetään lapsikeskeisinä ja organisaatiossa valitaan lapsilähtöisyys periaatteeksi joka ohjaa työtä. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 34.) Lapsen osallisuus on vahvasti osa lapsilähtöistä työskentelyä. Tätä tulen esittelemään tarkemmin luvussa 4 Lapsen osallisuus lastensuojelussa. Tutkimuskysymykseni on väljä, koska halusin pitää myös haastatteluteemat väljinä, jotta pystyin tarkastelemaan monia eri teemoja.

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymys on siis:

- Miten kehitysvammaisen lapsen osallisuus toteutuu lastensuojelussa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta?

Halusin tässä työssäni keskittyä nimenomaan kehitysvammaisten lasten osallisuuteen, koska koen että tämä teema ei ole ollut riittävästi esillä. Mielestäni meidän koulutuksessakin tämä aihe on ollut hyvin vähän esillä lapsi- ja nuorisotyöhön liittyvillä kursseilla. Lapsen osallisuus itsessään on jo teemana haastava

ja monisäikeinen, mutta kun kyseessä on kehitysvammainen lapsi, on teema entisestään vaikea ja haasteellinen. Mielestäni konkreettiselle ”Kehitysvammaisen lapsen osallisuus”-oppaalle olisi suuri tarve, jotta näitäkin lapsia voitaisiin tukea osallisuuteen, koska jokaisella lapsella iästä tai kehitystasostaan huolimatta on siihen oikeus.

Työtäni rajasin siten, että keskeisenä teemana on lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulma kehitysvammaisten lasten osallisuuden toteutumisessa ja sen mahdollistamisen keinoista työntekijöiden ja lapsen kohtaamisissa. Halusin nimenomaan keskittyä sosiaalityöntekijöiden näkökulmaan, koska heidän työnsä kiinnostaa minua paljon, ja tämän koulutuksen aikana minulla ei ole ollut kosketuspintaa heidän työhönsä. Pohdin myös mitä tämän näkökulman valitseminen antaa minulle sosionomina, ja olen sitä mieltä, että olipa sitten kyseessä sosionomi tai sosiaalityöntekijä, kohtaamistilanteet ovat kuitenkin samat joka tapauksessa. Myös sosionomit kohtaavat omassa työssään kehitysvammaisia lapsia sekä heidän perheitään ja tukevat työssään lapsen osallisuutta. Sosionomeja toimii esimerkiksi perhetyöntekijöinä, jolloin luonnollisesti myös kehitysvammaiset lapset perheineen voivat olla heidän asiakkaitaan.

Kehitysvammaisuutta en kokenut tarpeelliseksi alkaa rajaamaan. Mielestäni ei ole relevanttia tutkia osallisuutta vain esimerkiksi Down-syndrooman viitekehyyksessä. Olettaisin myös, että kehitysvammaisuuden rajaaminen koskemaan vain tiettyä kehitysvammaa, olisi vaikuttanut myös haastateltavieni sosiaalityöntekijöiden vastausten niukkuuteen ja epämääräisyyteen. Olen keskittynyt opinnäytetyössäni kehitysvammaisten lasten osallisuuteen sekä siihen miten sitä tuetaan lapsen ja työntekijän kohtaamisessa. Myös työntekijän ja lapsen kohtaamisen mahdolliset haasteet kiinnostivat minua, eli miten esimerkiksi silloin, kun lapsella on rajoittunut kyky ilmaista itseään tai hänellä on merkittäviä puhe- ja kommunikaatiovaikeuksia. Esimerkiksi puheen ongelmat ovat erittäin yleisiä kaikilla kehitysvammaisilla. Kehitysvammaisilla puhevaikeudet johtuvat usein motoristisen, puheen tuottamiseen tarvittavan kielen, kurkunpään ja hengityselinten koordinaation häiriöstä. (Kaski yms. 2012, 132.). Nämä puhe- ja kommunikaatiovaikeudet tuovat varmastikin lisähaasteita kehitysvammaisen lapsen

kuulemiselle ja osallisuuden toteutumiselle, jolloin myös herää kysymys toteutuuko lapsen osallisuus?

3.2 Aiheen valinta ja kohderyhmä

Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi kehitysvammaisen lapsen osallisuuden, koska aihe on kiinnostanut minua jo pitkään. Muistan tehneeni keväällä 2013 eräällä kurssilla ryhmätyötä aiheesta Kehitysvammainen lapsi lastensuojeluasiakkaana, ja aihe jäi kaivertamaan mieltäni sen jälkeen. Silloin päätin, että haluan tutkia tätä aihetta jonain päivänä vielä syvemmin. Minua kiinnosti jo silloin, miten kehitysvammaisen lapsen osallisuutta ja mielipiteen ilmaisemista tuetaan. Syksyllä 2013 aloitin toisena suuntaavana vammaistyön ja kuntoutuksen suuntaavat opinnot. Halusin opiskella myös vammaistyön ja kuntoutuksen suuntaavat opinnot, sillä koin saavani kursseista enemmän ammattitaitoa työskennellä kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa sekä saisin vammaisuudesta lisää tietoa ja kehittyisin kurssien myötä enemmän ammatillisesti. Lapset ja kehitysvammaiset ovat olleet lähellä sydäntäni koko opiskeluni ajan, joten oli luontevaa yhdistää nämä kaksi teemaa opinnäytetyöhöni. Opinnäytetyöni aihe vakiintui syyskuussa 2013, jolloin otin myös yhteyttä yhteistyökumppaniini. Marraskuussa 2013 opinnäytetyönsuunnitelma alkoi etsiä muotoaan.

Aihe on mielestäni erittäin tärkeä ja mielenkiintoinen siitäkin syystä, että siitä ei ole juurikaan tehty tutkimuksia. Yksilölle eli minulle itselleni tällä on tärkeä merkitys lähinnä siten, että se antaa minulle menetelmiä, joiden avulla voin tulevana sosionomina tukea ja vahvistaa kehitysvammaisen lapsen osallisuutta ja vuorovaikutusta. Myös kehitysvammaisella lapsella tulee olla oikeus osallisuuteen.

Kohderyhmäksi valitsin erään lappilaisen kunnan sosiaalitoimiston lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Ennen haastatteluiden suorittamista otin selvää lastensuojelunjohtajan kautta sosiaalityöntekijöiden kokemukset kehitysvammaisista lapsista asiakkaina. Tarkoituksena oli siis haastatella niitä sosiaalityöntekijöitä, joilla on kokemusta kehitysvammaisten lasten kanssa työskentelystä sekä heidän kohtaamisesta. Lastensuojelunjohtaja lähetti minulle näiden henkilöiden

nimet ja sähköpostiosoitteet, jonka jälkeen otin haastateltaviini yhteyttä sähköpostitse, jolloin sovimme haastatteluajankohdat. Tätä ennen olin lähettänyt myös lastensuojelunjohtajalle haastatteluteemat (ks. Liite 1), jotta haastateltavat pystyivät hieman valmistautumaan haastatteluun. Suoranaisia haastattelukysymyksiä en lähettänyt haastateltavilleni, koska mielestäni se olisi saattanut vaikuttaa epäedullisesti haastatteluvastauksiin.

3.3 Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen opinnäytetyö. Valitsin tutkimusmenetelmäksi siis teemahaastattelun, koska mielestäni tämä menetelmä on antoisin ja antaa mahdollisuuden olla aidosti vuorovaikutuksessa haastateltavien kanssa. Teemahaastattelussa haastateltava voi kysyä esimerkiksi myös lisäkysymyksiä, jos hän ei ymmärrä kysymystä. Lomakemenetelmässä tätä ei voi tehdä, jolloin esimerkiksi vastauksetkin voivat jäädä saamatta joihinkin kysymyksiin.

Teemahaastatteluni teemoja oli neljä: kehitysvammainen lapsi lastensuojelussa, osallisuus ja kehitysvammaisuus, haasteet ja mahdollisuudet sekä ammattitaidon ja osaamisen arviointi. Näiden teemojen avulla analysoin myös aineistoni, koska se helpotti analyysin rakentamista. (Ks. Liite 2)

Teemahaastattelu on siis haastattelu, jossa haastattelijalla on olemassa valmiiksi mietittynä joukko haastatteluteemoja, ikään kuin eräänlaisia keskustelun pääotsikoita. Teemahaastattelun tarkoituksena on käydä haastateltavan kanssa suhteellisen vapaata dialogia, kuitenkin niin että teemat ohjaavat tätä keskustelua. Haastattelijan tehtävä on huolehtia, että jokaisen haastateltavan kanssa nämä teemat tulee käytyä läpi haastattelun aikana. Tärkeintä on käydä jokainen teema läpi jokaisen haastateltavan kanssa, vaikka kaikkien haastateltavien kanssa teemoja ei välttämättä käydä läpi samassa järjestyksessä tai edes yhtä laajasti. (Eskola 2007, 33.)

Halusin toteuttaa teemahaastattelun yksilöhaastattelun muodossa, koska se mielestäni oli luotettavampi tapa kuin esimerkiksi ryhmähaastattelu. Mielestäni ryhmähaastattelu saattaa vaikuttaa negatiivisesti muiden haastateltavien vastauksiin tai siihen, että kaikki eivät saa tasapuolisesti suunvuoroa haastattelussa. Tarkoitukseni oli saada mahdollisimman rehellisiä ja luotettavia vastauksia, jolloin yksilöhaastattelu oli mielestäni menetelmänä toimivampi. Intiimisyys antaa haastateltavalle vapauden puhua vaikeistakin asioista, jolloin ei tarvitse miettiä mitä muut sanovat tai ajattelevat kuin esimerkiksi ryhmähaastattelussa. Ryhmähaastattelu voi jollain osin hieman vaikuttaa työntekijöiden rehellisiin vastauksiin, jolloin tutkimustulokset eivät ole luotettavia. Tämä riski on tietenkin myös yksilöhaastattelussa, mutta olettaisin, että riski on pienempi.

Teemahaastatteluni nauhoitin, koska näin sain vapaasti keskittyä haastateltavaan, enkä vastausten kirjoittamiseen. Nauhoitusten litterointi eli puhtaaksi kirjoittaminen oli hyvin aikaa vievä prosessi, mutta oli kuitenkin kaiken sen työn arvoista. Sen sijaan, että haastatteluvastauksia kirjoitettaisiin haastattelun aikana, voi nauhoituksen avulla keskittyä paremmin dialogiin haastateltavien kanssa sekä keskittyä verbaalisen viestinnän lisäksi myös nonverbaaliseen viestintään. Myös nonverbaalisella viestinnällä on suuri merkitys, kun ollaan ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa. Eleet, ilmeet, liikkeet, vartalon asennot sekä myös äänensävyt, puheen nopeus ja puheen voimakkuus kertovat joskus enemmän kuin pelkät sanat.

3.4 Eettisyys

Tutkimuseettiset normit velvoittavat tutkijaa, tässä tapauksessa tutkielman tekijää, ammatilliselta kannalta. Näiden normien avulla tutkimuksen tekoa ohjataan ja ne myös velvoittavat tutkijaa sitoutumaan niihin. Eettiset kysymykset ovat läsnä koko tutkimusprosessin ajan jokaisessa sen vaiheessa. (Kuula 2011, 59.) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan eettiset ohjeet jakautuvat kolmeen näkökulmaan: hyvän tieteellisen käytännön periaatteiden kuvaukseen, sitä koskeviin loukkauksiin sekä menettelyohjeisiin loukkausepäilyjen käsittelemiseksi. Hyvään tutkimuskäytäntöön liittyvät tiedon intressin etiikka, tiedon hankkimisen

etiikka, tiedon tulkitsemisen etiikka, sosiaalisen vastuun etiikka ja kollegiaalinen etiikka. Nämä teemat ovat yhtä kuin tutkimuksen eettisyyden perusta. (Pohjola 2007, 13.)

Eettisyys kulkee siis mukana koko tutkimusprosessin ajan ja sisältyy kaikkiin tutkijan tekemiin valintoihin. Tutkija joutuu ottamaan huomioon työssään tiedon intressin etiikan, tiedon hankkimisen etiikan, tiedon tulkitsemisen etiikan, tiedon julkistamisen etiikan, tuloksena saadun tiedon käyttämisen etiikan, sosiaalisen vastuun etiikan ja myös kollegiaalisen etiikan. (Pohjola 2007, 11.) Omassa työssäni nämä eettiset seikat ovat mielestäni toteutuneet hyvin.

Eettiset periaatteet olivat mukana jo tämän opinnäytetyön aiheen valinnassa. Silloin tuli miettiä aihetta, sen teoreettisia valintoja, tutkimuksen rajauksia ja tutkimuskysymyksiä. Miksi juuri tämä tutkimuksen aihe, mitä se antaa lukijalleen, mitä teemoja tutkimus sisältää ja mitä on jätetty pois. Koin tämän vaiheen omassa opinnäytetyössäni kaikista antoisimmaksi ja samalla mielenkiintoisimmaksi vaiheeksi. Oman aiheeni pohtiminen ja arvioiminen muiden kuin itseni kannalta, oli mielestäni antoisaa ja sai minut pohtimaan avarammin omaa opinnäytetyötäni ja sen aihetta. Jokainen valinta, jonka tässä vaiheessa tein oli merkityksellinen ja niiden valintojen muistiin kirjoittaminen oli mielestäni hyvin tarpeellista. Valintojen perusteleminen oli erityisen mielenkiintoista, sen kautta koko aihe ja siihen liittyvät asiat selkintyivät minulle paremmin. Minulle tärkeintä aiheen valinnassa oli se, että sain tutkielmassani olla heikompiosaisten eli tässä tapauksessa kehitysvammaisten lasten puolella. Palvelen ja autan siis heitä, jotka eivät saa ääntään kuuluviin. Otin siis selvää opinnäytetyössäni siitä tulevatko kehitysvammaiset lapset kuulluksi kehitysvammastaan huolimatta. Tämän lisäksi minun täytyi myös olla puolueeton ja ymmärtää haastateltaviani alan työntekijöitä, mutta kuitenkin muistaa, että teen työtäni kehitysvammaisten lasten vuoksi ja se näkökulma olikin mielessäni koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Aiheen valintaan liittyvän etiikan jälkeen vuorossa oli tiedon hankkimisen etiikka, johon sisältyy myös tutkijan oma suhde ja kokemus tutkimuskohteeseen, tutkimusjoukkoon sekä myös aineiston hankinnan vaiheet. (Pohjola 2007, 12). Oma kokemusta minulla ei ollut juurikaan kehitysvammaisista lapsista, sosiaa-

lityöntekijöiden työstä tai edes lastensuojelusta opinnoista saadun tietotaidon lisäksi. Halusin nimenomaan oppia lisää näistä teemoista tämän opin-
näytetyöprosessin myötä. Koin, että sosiaalityöntekijöiden haastattelut kehittivät
minua tiedollisesti ja ammattitaidollisesti. Tiedonkeruumenetelmänä käytin
haastattelua, koska se mielestäni palveli parhaiten omaa työtäni ja sain mieles-
täni sillä tavoin kerättyä kaikista luotettavimman aineiston.

Tiedon tulkitsemisen etiikkaan liittyvät aineiston analyysivalinnat, analyysin to-
teuttaminen sekä tulosten tulkinnat, käsitteellistäminen ja niiden esittämisen
muotoilut. Anneli Pohjola sanoo (2007, 12), että nämä vaiheet näyttävät eettis-
ten valintojen kriittiset kohdat ja osoittavat niiden moninaisuuden. Tulosten tul-
kitseminen tulee tehdä eettisesti kestäväällä tavalla. Omassa työssäni tämä tar-
koitti sitä, että esimerkiksi haastattelijoiden vastaukset tulkitsin niin kuin ne oli-
vat minulle kerrottu. Haastattelutilanteessa minun tuli kysyä kysymykset mah-
dollisimman selkeästi ja tarkasti, niin että haastateltavat ymmärsivät kysymykset
oikein. Tätä kautta sain luotettavaa sekä käyttökelpoista aineistoa opinnäyte-
työhöni.

Myös varsinaisen tutkimusprosessin seurauksena syntyvät eettiset tekijät ja
haasteet tulee muistaa tutkielmaa tehdessä. Tutkimuksesta saatava tieto tulee
jakaa myös yhteiskunnalle, jolloin pitää pohtia tiedon julkistamisen etiikkaa sa-
moin kuin myös tuloksena saadun tiedon käyttämisen etiikkaa, eli mistä lähtö-
kohdista tutkimusta tehdään, mitä varten, kenelle ja kenen hyödyksi. Nämä ky-
symykset korostuvat varsinkin yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. (Pohjola
2007, 12.) Oma opinnäytetyöni on työelämään tarkoitettu, mutta myös sosiaali-
ja terveysalan opiskelijoille suunnattu. Haluan opinnäytetyöni olevan oppimisko-
kemus itseni lisäksi myös muille alan opiskelijoille. Myös lastensuojeluorgani-
saation uudet työntekijät voivat hyötyä opinnäytetyöstäni. Se antaisi tietoa sekä
samalla käytänteitä, miten kehitysvammaisen lapsen osallisuutta tuetaan ja
mahdollistetaan vuorovaikutustilanteissa. Esimerkiksi uusilla vastavalmistuneilla
työntekijöillä ei välttämättä ole tästä tietotaitoa.

Sosiaalisen vastuun etiikka tulee myös ottaa aina huomioon. (Pohjola 2007,
12). Mielestäni on tärkeää pohtia sitä, mitä tämä tutkimus merkitsee tutkimus-

kohteelle ja tutkimusjoukolle. Tutkimus ei saisi loukata ketään eikä ketään saisi jättää ns. paljaaksi. Voi olla että esimerkiksi haastattelu ja asioiden muistelu voi tuoda huonoja muistoja tai olla jopa traumaattista joillekin. Nämä seikat tulee ottaa huomioon varsinkin, kun ollaan tekemisissä arkojen asioiden parissa. Vakuutin haastateltavat sosiaalityöntekijät siitä, että haastattelut olivat vapaaehtoista, jolloin jokainen olisi voinut halutessaan siitä kieltäytyä. Mahdollistahan siis olisi ollut, että työntekijöillä olisi voinut olla myös ikäviä kokemuksia kehitysvammaisten lasten kohtaamisista. Lisäksi painotin haastateltavilleni, että heidän anonyymiutensa säilyy koko opinnäytetyöprosessin läpi ja sen jälkeenkin. Haastattelutallenteiden ja muun materiaalin, hävitin heti litteroinnin jälkeen. Litteroinnin ajan, säilytin materiaalin asianomaisessa suojatussa paikassa, jolloin ulkopuoliset eivät päässeet käsiksi näihin materiaaleihin. Näin mielestäni otin hyvin huomioon sosiaalisen vastuun etiikan.

Ihmistieteissä lähtökohtana vahvasti ovat myös arvot, jotka ilmaisevat ihmisten kunnioittamista. Kun tutkitaan ihmisten kokemuksia, eettisistä periaatteista tärkeimmiksi muodostuvat tutkittavien itsemääräämisoikeus, yksityisyyden kunnioittaminen sekä vahingoittumattomuus. Tutkittaville tulee myös antaa riittävästi tietoa tutkimuksesta, jotta vapaaehtoinen osallistuminen on mahdollista. (Kuula 2011, 60- 61.) Itsemääräämisoikeus omassa opinnäytetyössäni toteutui niin, että haastattelutilanteet olivat haastateltaville vapaaehtoisia ja he saivat itse arvioida yhdyshenkilöni antamien haastatteluteemojen mukaan, osallistuisivatko haastatteluun. Haastateltavien yksityisyyttä kunnioitin mm. anonyymiuden säilyttämisellä. Esimerkiksi analyysiosiossa haastateltavia ei voi tunnistaa, koska en ole esimerkiksi numeroinut haastateltavien sitaatteja tai muutenkaan systemaattisesti tuonut heitä tunnistettaviksi. Olen työssäni myös jättänyt paikkakunnan ja johtajan nimen mainitsematta, jotta anonyymius myös siltä osin säilyisi kaikilla opinnäytetyöhöni osallistuvilla. Mielestäni riittävän tiedon antaminen työstäni toteutui myös hyvin. Yhdyshenkilölleni, lastensuojelun johtajalle, olin esitellyt tutkimussuunnitelmani sekä kertonut työstäni ja sen tarkoituksesta perusteellisesti. Yhdyshenkilöni luki tutkimussuunnitelmani ja välitti sen tutkimuslupineen organisaatiossa eteenpäin ylemmälle portaalle, josta tuli myös hyväksytty päätös opinnäytetyöni tekemiselle. Tämän jälkeen yhdyshenkilöni kertoi henkilöstöpalaverissa sosiaalityöntekijöille työstäni ja mahdollisuudesta osallis-

tua haastatteluun. Palaverissa valikoitui kehitysvammaisten lasten kanssa työskentelyn kokemuksen perusteella kolme haastateltavaa. Yhdyshenkilöni toimitti haastateltavilleni, heidän valittuaan, haastatteluteemat (ks. Liite 1). Kysymyksiä haastateltavat eivät saaneet valmiiksi, mutta teemat kuitenkin johdattelivat jonkin verran, mitä tulevassa haastattelussa tullaan käymään läpi, jolloin he pystyivät hieman valmistautumaan haastattelutilanteeseen.

Viimeisenä etiikkana tutkimukseen kuuluu myös kollegiaalinen etiikka, joka pitää sisällään toisten tutkijoiden työn sekä tiedeyhteisöjen kunnioittamisen, arvostamisen ja huomioimisen. Muiden tutkijoiden tutkimuksia tulisi käyttää lähteinä niin, että lähteet on merkitty oikein ja tietoja ei ole kopioitu omaan tekstiin tai kirjoitettu niin, että ne olisivat kopioijan itse kirjoittamia. (Pohjola 2007, 12-14.) Tässä omassa opinnäytetyössäni olen pyrkinyt kirjoittamaan tekstini eettisesti oikein, ketään muita tekijöitä loukkaamatta. Onnistuin tässä mielestäni hyvin tutustumalla lähteisiin huolellisesti, olemalla lähdekriittinen ja huolellinen lähteitä merkatessa.

4 KEHITYSVAMMAINEN LAPSI

4.1 Kehitysvammaisuus

Suomen kehitysvammalain (1977/519) mukaan kehitysvammainen, joka on myös oikeutettu erityishuollon piiriin, on henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain turvin voi saada tarvitsemiaan palveluja. Suomessa kehitysvammaisuuden diagnoosin kriteerinä on pidetty matalaa älykkyyssosamäärää (alle 70), ikätasoa heikompaa sosiaalista selviytävyyttä ja näiden molempien kriteerien esiin tulemista ennen 18. ikävuotta. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 8). Kehitysvammainen ei ole sairas, kuten joskus on luultu, vaan hän on oma yksilönsä, joka älyllisen kehittymättömyytensä tai puutteellisuutensa vuoksi ei kykene tulemaan toimeen ympäristössään ilman erityistä tukea. (Linna 2004, 364.) Kehitysvammaisille on ominaista vaikeus oppia uusia asioita ja ajatella käsitteellisesti, mutta he kuitenkin pystyvät oppimaan monia asioita kuten muutkin ihmiset. (Malm ym. 2004, 165). On hyvä muistaa, että kehitysvammaisuus ei ole pysyvä tila, vaan siihen voidaan vaikuttaa ympäristön tuella ja muokkaamalla ympäristöä. Kehitysvammaisuus asiana voi olla hyvin vaikea ja moninainen asia ymmärtää, joten kehitysvammaisuuden määrittely ja sen tasoista kertominen on varmasti tarpeen tähän alkuun. Kehitysvammaisuutta voidaan määritellä WHO:n ja AAIDD:n avulla. Kehitysvammaisuuden tasoja WHO:n mukaan on tällä hetkellä neljä: lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä kehitysvammaisuus. (Linna 2004, 364-365.)

Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokituksen ICD-10:n mukaan älyllisellä kehitysvammaisuudella tarkoitetaan mielen kehityksen estyneisyyttä tai epätäydellisyyttä. Heikosti kehittyneitä ovat varsinkin kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli älylliset, motoriset, kielelliset ja sosiaaliset taidot. Älylliseen kehitysvammaisuuteen voi liittyä myös muita fyysisiä tai psyykkisiä häiriöitä, kuten esimerkiksi liikunta-, puhe- tai aistivammaisuutta, epilepsiaa tai mielenterveydenhäiriöitä (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16; Kaski 2004, 179.)

Edellistä ICD-10:n määritelmää toiminnallisemman AAIDD:n (The American Association on Intellectual and developmental Disabilities) mukaan kehitysvammaisuudella tarkoitetaan henkilön oman toimintakyvyn rajoituksia. (Kaski ym. 2012, 16). Määrittelyn edellytyksenä ovat henkilön edellytykset, ympäristö ja toimintakyky. (Malm ym. 2004, 8). AAIDD:n mukaan älyllisellä vammaisuudella tarkoitetaan älyllisten ja adaptiivisten, taitojen sekä ympäristön vaatimusten välistä vuorovaikutusta. Määritelmällä tarkoitetaan henkilön sen hetkistä toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta. Tähän liitetään myös keskimääräistä heikompi älykkyyssosamäärä (ÄÖ alle 70–75), johon samanaikaisesti liittyy rajoituksia kahdessa tai useammassa seuraavista osa-alueista: kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. (Kaski ym. 2012, 16.)

Kehitysvammaisuuden syitä voidaan tarkastella kehitysvammaisuuden tasojen kautta: lievässä kehitysvammaisuudessa kyse on usein periytyvyydestä, kun taas vaikeassa kehitysvammaisuudessa kyse on useimmiten elimellisestä vauriosta jossakin yksilökehityksen vaiheessa. (Linna 2004, 367.) Kehitysvammaisuuden syitä on myös luokiteltu Leistin Ja Wilskan luokittelun avulla. Tässä luokittelussa kehitysvammaisuuden todennäköiset aiheuttajat on jaettu perinnöllisiin tekijöihin (kromosomihäiriöt, yhden geenin aiheuttamat häiriöt), epämuodostumiin, raskauden aikaisiin syihin (raskausmyrkytys, vihurirokko), synnytykseen liittyviin häiriöihin (vastasyntyneen aivoverenvuoto, verenmyrkytys), syntymän jälkeisiin tekijöihin (aivokalvontulehdus, päähän kohdistuva isku tms.) sekä luokittelemattomiin tekijöihin (ei-familiaarinen kehitysvammaisuus ilman aivo-oireita). Suurin osa kehitysvammaisuuden syistä jakautuu perinnöllisiin tekijöihin. (Linna 2004, 367-368.)

4.2 Kehitysvammaisuuden tasot

Kuten sanottua kehitysvamman vaikutukset vaihtelevat suuresti yksilöittäin. Henkilöllä, jolla on kehitysvamma, voi olla samaan aikaan merkittäviä kykyjä ja merkittäviä puutteita. Tämän lisäksi myös lisävammojen (neurologiset häiriöt,

aistivammat, kielenhäiriöt, liikuntavammat jne.) määrä ja laatu vaikuttavat siihen, kuinka paljon ne rajoittavat yksilön toimintaa. Näin ollen vammaisuusasteet voivat vaihdella saman tasonkin sisällä hyvin paljon. (Malm 2004, 176.) Kehitysvammaisuuden tasoja on neljä: lievä kehitysvammaisuus, keskiasteinen kehitysvammaisuus, vaikea kehitysvammaisuus ja syvä kehitysvammaisuus.

Lievä kehitysvammaisuus ilmenee usein henkilön oppimisvaikeuksina. Lapsi voi pystyä opiskelemaan tukitoimenpiteiden avulla normaalissa luokassa, mutta tarvitsee kuitenkin usein erityisopetusta. Lievästi kehitysvammainen henkilö on omatoiminen ja pystyy aikuisena asumaan itsenäisti tai hieman tuettuna. (Kaski 2012, 19.) Lievästi kehitysvammainen lapsi ymmärtää hyvin oman erilaisuutensa ja he voivat kokea huonommuuden tunteita ryhmässä. Huonommuuden kokeminen jatkuvasti voi vaikuttaa heidän itsetuntoonsa negatiivisesti. Tämän vuoksi he tarvitsevat onnistumisen kokemuksia, jotta heidän itsetuntonsa kehittyisi. Riittävän tuen ja ohjauksen avulla lapsi oppii omatoimiseksi, mikä edesauttaa itsenäistymistä. (Malm 2004, 176.) Lievästi kehitysvammaiset ilmaisevat itseään useimmiten puhumalla, vaikkakin puheessa voi olla virheitä kieliopissa tai ääntämisessä. He ymmärtävät konkreettista, lauserakenteeltaan selkeää puhetta sekä oppivat myös lukemaan ja kirjoittamaan. Käsitteellisten asioiden ymmärtäminen ja käsitteleminen voi kuitenkin olla hankalaa. AAC-menetelmiä (puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät) käytetään tarvittaessa. (Malm 2004, 194.)

Keskiasteinen kehitysvammaisuus aiheuttaa lapsen kehityksessä huomattavia viiveitä. Kouluiässä lapset tarvitsevat erityisopetusta, mutta pystyvät kuitenkin saavuttamaan riittävän hyvän kommunikaatiokyvyn ja useimmat heistä selviävät itsenäisesti myös henkilökohtaisissa päivittäisissä toimissaan. Aikuisena he tarvitsevat asumiseen enemmän valvontaa kuin lievästi kehitysvammaiset. Useimmat heistä kykenevät ohjattuun työntekoon. (Kaski 2012, 20.) Keskiasteisesti kehitysvammaiset pystyvät toimimaan vastavuoroisesti ja tekevät itse aloitteita. He myös ymmärtävät tutuissa tilanteissa hyvin puhetta ja monet heistä myös oppivat lukemaan ja kirjoittamaan. Puheenkehitys voi kuitenkin olla viivästyntä ja puheelle ominaista ovat yksinkertaiset lauserakenteet ja sanojen tai-

vuttamattomuus. AAC-menetelmiä voidaan käyttää puheen ja ymmärtämisen tukena. (Malm 2004, 194.)

Vaikeasti kehitysvammaiset tarvitsevat jatkuvaa tukea ja ohjausta elämässään. Vaikeasti kehitysvammainen lapsi kehittyy muita ikäisiään huomattavasti hitaammin. Pitkäjänteisen ja tavoitteellisen kuntoutuksen avulla kehitysvammainen voi kuitenkin oppia melko itsenäiseksi päivittäisissä toiminnoissa. Monilla vaikeasti kehitysvammaisilla on kommunikointivaikeuksia, mikä voi tuottaa haasteita heidän elämäänsä. (Malm 2004, 176.) Vaikeasti kehitysvammaiset ymmärtävät yksinkertaista puhetta, joka on sidoksissa tuttuun tilanteeseen. Jotkut heistä oppivat ilmaisemaan puheella itseään jonkin verran, joskin heidän puheensa on usein epäselvää ja vaikeasti ymmärrettävää. Tällöin lähiympäristön tulkinnalla on suuri merkitys ja lähiympäristö onkin se, joka henkilöä oppii ymmärtämään parhaiten. AAC-menetelmät, kuvat ja viittomat auttavat vaikeasti kehitysvammaista kommunikoimaan ympäristönsä kanssa parhaiten. (Malm 2004, 193.)

Syvästi kehitysvammaiset ovat täysin riippuvaisia muista ihmisistä ja tarvitsevat jatkuvaa hoitoa. Vaikeat kommunikointi- ja liikkumisvaikeudet ovat syvästi kehitysvammaisilla yleisiä. Heillä on myös vaikeuksia huolehtia henkilökohtaisista asioista sekä hallita suolensa ja rakkonsa toimintaa. (Malm 2004, 176.) He voivat oppia omatoimiseksi joissakin toiminnoissa, kuten esimerkiksi syömisessä ja oppia pieniä yksinkertaisia työtehtäviä. Heidän opetuksessa ja kuntoutuksessa pyritään arjen asioiden oppimiseen sekä mm. liikunnallisten ja kommunikaatioon liittyvien taitojen kehittämiseen. (Kaski 2012, 20). Syvästi kehitysvammaisilla ilmaisukeinona yleensä ovat ääntely, katse, fyysinen rentous tai jännittyneisyys, yleinen aktiivisuus tai passiivisuus sekä yksinkertaiset eleet kuten esimerkiksi osoittaminen ja kurkottelu. Syvästi kehitysvammaisen ilmaisun onnistuminen on ympäristön tulkinnan varassa. Hän voi reagoida tuttuihin ihmisiin ja tilanteisiin esimerkiksi hymyilemällä. Muutoksiin hän voi reagoida esimerkiksi jännittymisenä, säpsähdyksinä, valpastumisena ja ääntelyinä. Koska puheen ymmärtäminen on vähäistä, on puheen tukeminen muita viestikanavia hyödyntämällä erityisen tärkeää. Puhuttua viestiä voi esimerkiksi selkeyttää käyttämällä erilaisia äänenpainoja, ilmeitä, eleitä tai vaikka esineitä. (Malm 2004, 193.)

5 OSALLISUUS

5.1 Osallisuuden käsite ja osallisuuden rakentuminen

Osallisuus on käsitteenä melko vaikea, koska sille ei löydy yksiselitteistä määritelmää. Osallisuutta voidaan kuitenkin lähteä ajattelemaan siitä näkökulmasta, mitä se vaatii toteutuakseen eli yhteisöltä jatkuvaa huomiointia ja huomioonottamista sekä aktiivista mukaan tulemistä ja ottamista. Jos osallisuutta katsotaan lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta, niin silloin osallisuus nähdään lasten ja aikuisten, julkisen vallan ja yhteisöjen välisinä suhteina sekä varsinkin lasten mahdollisuuksina vaikuttaa näiden toimintaan. Osallistumisen mahdollistamiseksi vastavuoroisuus ja vuorovaikutus ovat pääroolissa, vaikuttaminen omaan elämäänsä ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä niistä saa tarpeeksi tietoa. Osallisuuteen kuuluu näin ollen myös oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista ja saada samalla myös kertoa mielipiteensä niistä. (Oranen 2008, 9-10.) Osallisuutta voidaan selventää myös vertaamalla sitä osallistumisen termiin. Hyvin usein nämä termit sekoitetaan keskenään, mutta tarkemmalla tutustumisella näistäkin termeistä saadaan selkeämpi ymmärrys. Osallistumisen toiminnassa osallisuus usein konkretisoituu. Selkeä ero osallisuuden ja osallistumisen kesken on se, että lapsen osallisuuteen kuuluu henkilökohtainen tunne osallisuudesta, kun taas osallistuminen ei ehkä edellytä tätä tunnetta. (Kiili 2006, 37.) Esimerkiksi lastensuojelun palaverissa lapsi voi olla osallistunut palaveriin, mutta ei osallisena palaverissa. Eli lapsi voi olla läsnä, mutta hänen mielipiteitään ei oteta selville, lapselle ei kerrota häntä koskevista asioista tai lapsen kuullen käytetään ammattisanastoa, jota hän ei ymmärrä.

Osallisuutta voidaan kuvata porras- tai tikapuumalleilla. Yksinkertaisesti ajateltuna mallit voidaan ymmärtää niin, että alimmilla portailla yksilöllä on vähän tai ei ollenkaan mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä ja mitä korkeammalle yksilö tasoissa kiipeää, sitä enemmän hänellä on valtaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Alimmilla tasoilla osallisuutta on siis vähän ja korkeammilla tasoilla sitä on paljon. Lasten osalta tarkastellaan yleensä suhdetta aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan, osallisuutta puolestaan tarkastellaan

näiden yhteistekijänä. Mallin mukaan siis ajatellaan, että mitä enemmän lapset voivat olla mukana tekemässä päätöksiä, sitä enemmän heidän ajatellaan myös olevan osallisina toiminnassa, jota päätökset koskevat. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 119-120.)

Tikapuumalleja kritisoidaan kuitenkin siitä, että osallisuuden oletetaan lisääntyvän pelkästään vallan ja vaikutusmahdollisuuksien kasvaessa. Tällöin siis osallistujien omien henkilökohtaisten, eli tässä tapauksessa lasten, kokemuksilla ei juuri ole merkitystä. Aikuiset mahdollistavat lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisen, joten heidän rooli lapsen osallisuuden rakentumisessa on ilmeisen keskeinen. Näissä tikapuumalleissa aikuisten toiminta nähdään pelkästään avaavana tai rajoittavana. Porrasmalliin on kuitenkin lisätty uusi ulottuvuus, jossa huomioidaan aikuisten valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet suhteessa lasten osallisuuteen. Tämä Harry Shierin malli antaa enemmän konkreettisempia keinoja aikuisen roolin tarkempaan tarkasteluun. Malli on kuvattuna seuraavalla sivulla taulukossa. (Hotari ym. 2013, 120-121.)

Taulukko 1. Harry Shierin malli. Osallisuus: mahdollisuudet, valmiudet ja velvoitteet (Hotari ym. 2013, 152).

	VALMIUDET Onko työntekijöillä tarvittavat valmiudet?	MAHDOLLISUUDET Onko tämä mahdollista (resurssit, organisaatio, tilat, välineet jne.)?	VELVOITTEET Onko rakenteita, jotka velvoittavat tähän (esim. lainsäädäntö, toimintaohjeet, vakiintuneet käytännöt)?
5. Lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta	Olenko valmis työntekijänä jakamaan valtaa lasten kanssa?		Miten lainsäädäntö määrittää työntekijän vastuun rajat?
4. Lapset otetaan mukaan päätöksentekoon		Mahdollistavatko organisaatiomme rakenteet lasten ottamisen mukaan päätöksentekoon?	
3. Lasten näkemykset otetaan huomioon	Olenko valmis työntekijänä ottamaan lapsen ajatukset vakavasti?		Lapsen oikeuksien sopimus 12. Artikla + LsL 417/2007
2. Lapsia tuetaan mielipiteiden ilmaisemisessa		Onko tarvittavia välineitä kehitysvammaisten lasten auttamiseksi itsensä ilmaisemisessa?	LsL 417/2007 + lain perustelut (HE 252/2006)
1. Lapsia kuunnellaan		Onko luvallista käyttää aikaa lasten kuuntelemiseen?	LsL 417/2007

Tässä mallissa on viisi porrasta ja alimmalla on luonnollisestikin alhaisin osallisuuden aste ja ylimmällä korkein. Jotta lapsen oikeuksien minimiedellytykset toteutuisivat, tulee tällöin kolmen ensimmäisen portaan asioiden toteutua. Mallista voidaan kehittää myös arviointiväline, jossa tarkastellaan joka portaan osallisuuden toteutumista. Taulukkoon on tehty esimerkkejä arviointikysymyksistä ja velvoitteiden kohdalla näihin myös vastauksia lain muodossa.

Oman tutkielmani kannalta mielenkiintoisin on porras kaksi, jossa keskitytään siihen, miten aikuiset suhtautuvat lasten tukemiseen mielipiteiden ilmaisemisessa, joka on tärkeä osa lapsen osallisuuden toteutumista. Ovatko aikuiset valmiita auttamaan esimerkiksi kehitysvammaista lasta hänen mielipiteensä ilmaisemisessa ja onko heillä siihen tarvittavia resursseja sekä välineitä? Odotetaanko lapsen selviytyvän asiasta itsenäisesti vai pahimmassa tapauksessa, jätetäänkö mielipiteen selvittäminen kokonaan pois asiakasprosessista? Tähän hain vastausta sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluilla.

Nigel Thomas vie porrasmallin vieläkin pidemmälle. Hänen mielestään aiemmissa malleissa osallisuus oli liian yksiulotteinen ominaisuus, jota oli joko paljon, vähän tai ei yhtään. Thomasin mukaan osallisuutta tarkastellessa osallisuus on hyvä jakaa eri ulottuvuuksiin, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella. Tämän ajattelun mukaan lapsella on myös oikeus kieltäytyä osallisuudesta, jolloin myös tämä on yksi osallisuuden muoto. Valinnan mahdollisuus on siis ensimmäinen ulottuvuus Thomasin mallissa. Toisena ulottuvuutena on mahdollisuus saada tietoa tilanteesta, prosessista, omista oikeuksista ja omasta roolista. Kolmantena ulottuvuutena on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, kuten myös siihen, mitä asioita tietyssä palaverissa käsitellään ja ketä palaveriin osallistuu. Mahdollisuus ilmaista itseään on Thomasin mallissa neljäntenä ulottuvuutena, jossa siis lapsella on mahdollisuus puhua omista ajatuksista ja mielipiteistä. Viidentenä ulottuvuutena Thomas esittää mahdollisuuden saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Tällä tarkoitetaan siis niitä lapsia, joilla on vaikeuksia ilmaista itseään ja ajatuksiaan sellaisella tavalla, että ne välittyisivät myös aikuiselle. Varsinkin monimutkaisissa tilanteissa voi lapsen oman näkemys selkiyttäminen olla haastavaa, ja siksi tilanteessa aikuisen apu on äärimmäisen tärkeää. (Hotari ym. 2013, 153.)

Tämä viides ulottuvuus on hyvin tärkeä varsinkin kehitysvammaisten ja kielihäiriöisten lasten kanssa. Tässä tutkielmassa tutkin varsinkin tätä ulottuvuutta: miten aikuiset eli tässä tapauksessa lastensuojelutyöntekijät, tukevat ja mahdollistavat lapsen itsensä ilmaisemista, jotta lapsen osallisuus toteutuisi. Kuudentena eli viimeisenä osallisuuden ulottuvuutena on lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin.

1. Mahdollisuus valita
2. Mahdollisuus saada tietoa
3. Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
4. Mahdollisuus ilmaista itseään
5. Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
6. Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Kuvio 1. Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin mukaan (Hotari ym. 2013, 153).

Thomasin malli on enemmän käytännöllisempi ja siitä voidaan huomata, että lapset ja heidän tilanteensa ovat aina yksilöllisiä. Osallisuuden rakentumista ei voida ajatella niin, että jokaiselle lapselle toimisivat samat periaatteet ja toimintamallit osallisuuden toteutumiseksi. Esimerkiksi joku lapsi voi tarvita ainoastaan tietoa tilanteesta ja vaihtoehtoista, jonka kautta hän pystyy muodostamaan ja ilmaisemaan mielipiteensä, kun taas joku lapsi tarvitsee paljon tukea ja rohkaisua oman mielipiteensä muodostamiseen ja sen ilmaisemiseen. (Hotari ym. 2013, 121-122.)

5.2 Lapsen osallisuus lastensuojelussa – kohtaamisena ja prosessina

Lastensuojelussa lapsen osallisuuden toteutuminen on ratkaisevaa lapsen oman identiteetin kehittymisen kannalta. Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi pystyy olemaan mukana toteuttamassa, määrittelemässä ja arvioimassa hänen oman etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. (Lastensuojelun käsikirja, 2012.) Lasten osallistumisen yksi tärkeimmistä elementeistä on aikuisen kanssa tapahtuva vuorovaikutus. Juhilan mukaan (2006, 118) osallistaminen

koskee niin lasta kuin aikuistakin. Lapset osallistavat sosiaalityöntekijää omaan elämäänsä, kun puolestaan sosiaalityöntekijät työskentelevät lasten ratkaisujen tukemiseksi niin, että lasten täysivaltainen kansalaisuus toteutuu. Tämä kuitenkin asettaa kysymyksen: voiko aikuisen työntekijän ja lapsen asiakassuhde olla tasavertainen ja mitkä ovat lapsen oman elämänsä täysivaltaisuuden rajoitukset?

Lapsen osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta on tärkeää, että lapsi nähdään yksilönä ja hänen omista lähtökohdistaan katsottuna. Lapsen pitäisi tulla kuulluksi myös niissä tilanteissa, kun lapsen tieto on ristiriidassa aikuisen tietoon nähden tai kun lapsi kertoo jotain sellaista, mitä aikuiset eivät näe yhtä tärkeänä asiana kuin lapsi itse. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi, jos lapsi kertoo olevansa koulukiusattu, mutta vanhemmat sekä kouluhenkilökunta ovat asiasta eri mieltä. Osallisuuden haasteena voidaan nähdä myös se, miten esimerkiksi suhtaudutaan, jos lapsi kertoo kotona koetusta väkivallasta, mutta aikuiset puhuvat turvallisesta ja väkivallattomasta kodista. Lasten osallisuuden vahvistamista lastensuojelussa ei pidetä siis kovinkaan helppona tehtävänä. Sosiaalityön menetelmät, lapsen edun määrittämisen vaikeudet, byrokraattiset tekijät, lasten kehityksen erilaisuus ja yhteiskunnalliset tekijät tekevät osallisuuden vahvistamisesta lastensuojelutyössä haastavaa. (Hotari ym. 2013, 156; Eskonen 2006, 26.)

Myös lasten keskinäiset erot ja niiden tunnistaminen voi olla hyvin haastavaa. Esimerkiksi lapsia ja tilanteita ei voida yleistää, jolloin joka kerta menetelmät voivat olla erilaiset osallisuuden tukemiseksi. (Hotari ym. 2013, 157.) Sosiaalityöntekijän tulee siis pystyä luomaan jokaiselle lapselle mahdollisuus osallisuuteen, lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Lapsen ikä- ja kehitystason lisäksi tulee myös huomioida käsiteltävän asian luonne ja se, voiko viranomaisen tekemä päätös vaikuttaa lapsen kehitykseen. (Räty 2004, 98–99.) Näin esimerkiksi silloin, kun lapsi on mukana palaverissa. Joskus lapsella voi olla vaikeus kertoa omaan perheeseensä liittyvistä asioista niiden arkuuden tai lapsen itseilmaisun vaikeuden vuoksi, jolloin varsinaisen keskustelun lisäksi tai sen sijaan, voidaan käyttää lapsen havainnointia, lapsen kanssa toimimista sekä lap-

sen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen seuraamista. (Lastensuojelun käsikirja, 2012.)

Osallisuus voidaan nähdä kahdella eri tasolla: yksittäisissä lapsen kohtaamisissa ja asiakasprosessin osien kokonaisuutena. Nämä tasot muodostavat jokaisella lapsella osallisuudesta erilaisen. Tärkeitä rakentavia elementtejä prosessissa ja kohtaamisosallisuudessa ovat: 1) lapsi on puheen aiheena tapaamisissa, 2) lasta nähdään, 3) lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta havainnoidaan ja koetaan, 4) lapsen osallisuus tietoon eli annetaan lapselle tietoa omasta ja perheentilanteesta sekä lastensuojelun asiakkuudesta, 5) kohtaamisajan määrä lapsen kanssa, 6) lapsi nähdään tiedon tuottajana, käsittelijänä ja palauttajana ja 7) lapsen roolia arvioijana tuetaan. (Muukkonen 2013, 167.)

Prosessiosallisuus tarkoittaa Muukkosen (2013, 168) mukaan lapsen osallisuutta asiakkuusprosessissa. Prosessiosallisuus voidaan myös ajatella siten, että työntekijä huolehtii lasten ja aikuisten osallisuudesta lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. Asiakasprosessiin kuuluu erilaisia tapaamisia, neuvotteluita, arviointoja ja päätöksiä, joita sosiaalityöntekijä koordinoi. Pitkä asiakkuus sisältää eri osaprosesseja, joihin liittyvät tilannearviot, suunnitelmat, suunnitelmien toteutukset ja näiden arvioinnit. Muukkosen (2013, 167) mukaan osaprosessien suunnitelmallisuus, avoin tiedonvälitys- ja muodostus tukevat osallisuutta prosessitasolla, jolloin voidaan puhua asiakkaiden prosessiosallisuudesta. Jokaisessa lapsen tapaamisessa voidaan pyrkiä dialogisuuteen eli vuorovaikutteeseen keskusteluun, jolloin myös kohtaamisosallisuus on mahdollista toteuttaa. Dialogisuus kuvaakin parhaiten kohtaamisosallisuuden laatua. (Muukkonen 2013, 167.)

Asiakkaiden, lasten sekä vanhempien tulee saada tuottaa tietoa itsestään kahdesta syystä: kertojalla ja kerrotulla on oikeus tulla kuulluksi (kohtaamisosallisuus) ja kerrotun tiedon tulee voida vaikuttaa prosessiin ja sen aikana tehtäviin ratkaisuihin sekä päätöksiin (prosessiosallisuus). Myös Orasen (2008, 9.) mukaan vastavuoroisuus osallisuuden mahdollistamiseksi on välttämätöntä. Asiakkaan vaikuttaminen omaan elämäänsä ei ole mahdollista, jos asiakas eli tässä tapauksessa lapsi, ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä riittä-

västi tietoa. Osallisuuteen kuuluu oikeus saada tietoa lasta itseään sekä hänen perhettään koskevista asioista asiakasprosessin jokaisessa vaiheessa sekä hänellä on oikeus oman mielipiteensä ilmaisemiseen. (Oranen 2008, 9.)

Muukkosen mukaan (2013, 168.) prosessiosallisuuden keskiössä on tieto, tiedon muodostus lapselta ja vanhemmilta sekä tiedon välittäminen lapselle ja vanhemmille. Kun tieto muuttuu ymmärrykseksi siitä, miksi on asiakkaana ja mitkä ovat toiminnan tavoitteet, puhutaan prosessiosallisuudesta. Tällöin keskiössä ovat asioiden hoidollinen työ, lapsesta puhuminen, lapsen kuuleminen, lapsen näkeminen ja hänen kanssaan vuorovaikutuksessa oleminen, mutta työntekijän työn tehtävänä on tiedonvälityksen tehtävä, ei kohtaaminen. Yksinkertaistaen siis prosessiosallisuudessa tietoon suhtaudutaan asiana joka välitetään, mutta jota ei niinkään käsitellä kuten kohtaamisosallisuudessa. (Muukkonen 2013, 167.)

Lapsen fyysinen läsnäolo tapaamisissa auttaa lapsen osallisuuden muodostumisen kohtaamisosallisuudeksi. Lapsen kohtaaminen edesauttaa dialogisen vastavuoroisen hetken muodostumista ja voi olla jopa edistävänä tekijänä suhteen rakentumiselle lapsen ja työntekijän välille. Dialoginen kohtaaminen voi parhaimmassa tapauksessa voimauttaa lasta sekä auttaa lapsen minäkuvan muodostamisessa. Se voi antaa lapselle myös hänen kaipaamaansa suojaa ja turvaa. Lapsen kohtaamisosallisuudella on iso merkitys jo ilman tapaamisesta-kin saatavaa toivottua tietohyötyä. Toivotulla tietohyödyllä tarkoitetaan sitä, että lapsi on osallisena tietoon, sen tuottamiseen ja käsittelyyn sekä myöhemmin myös tiedon arviointiin. Lasten ja vanhempien osallisuus tietoon on osallisuuden keskeisin asia. Asiakkuusprosessin aikana tavoitteena on, että lapset tietäisivät sekä tuntisivat olevansa osallisina lastensuojelussa, tietäisivät mitä osallisuus tarkoittaa ja että heille myös kerrotaisiin syy, miksi he ovat lastensuojelun asiakkaina. (Muukkonen 2013, 169–170.)

Muukkosen mukaan lapsen osallisuus voi olla erilaista suunnitelmallisen työn eri vaiheissa. Lapsen osallisuuden määrä ja laatu ovat sidoksissa siihen, perustuuko sosiaalityö muutos- vai kannatteluorientaatioon. Tästä huolimatta lapsen

osallistuminen on mietittävä erikseen jokaisessa suunnitelmallisen työn vaiheessa. (Muukkonen 2013, 165.)

5.3 Kehitysvammaisen lapsen osallisuus – tukeminen ja vaikutukset

Jokaisella lapsella on oikeus osallisuuteen. Kehitysvammaisen lapsen osallisuuden tukeminen ja mahdollistaminen luovat erityisiä haasteita osallisuuden toteutumiselle, mutta ne eivät missään nimessä ole kuitenkaan esteenä sen toteutumiselle. Kuten aiemminkin mainitsin, osallisuus koostuu lapsen mielipiteen selvittämisestä, lapsen kuulemisesta, tiedonantamisesta lapselle ja siitä, että lapsi on mukana häntä koskevissa tapaamisissa. Näiden lisäksi myös osallisuudesta kieltäytyminen on osallisuutta. Tällöin lapsi voi kieltäytyä, mikäli ei halua olla mukana häntä koskevissa asioissa. Tärkeintä on kuitenkin antaa lapselle mahdollisuus osallisuuteen.

Työntekijöiden asenteilla on myös merkitystä kehitysvammaisen lapsen osallisuutta rakentaessa. Työntekijöiden tulee tiedostaa heidän omat asenteensa ja suhtautumisensa, koska ne vaikuttavat ratkaisevasti lapsen ja aikuisen tapaamisen onnistumiseen. Anneli Pohjolan (1999, 119) mukaan lapsi nähdään asiakkaana yleensä asiantuntijoiden määritysten kautta. Työntekijät näkevät hyvin usein lapset diagnostisen ajattelun pohjalta, jolloin lapsi siis määritellään oire- tai ongelmanimikkeen mukaan. Lapsi voidaan myös luokitella jonkin erottuvan piirteen, ongelmanilmaisun tai perhetaustan kautta. Toisenlainen, lapsiystävällisempi ajattelutapa on ymmärtää ja nähdä lapsi toimivana oman elämänsä subjektina, jolloin hänet huomioidaan ajattelevana, tuntevana ja tahtovana yksilönä. Mikäli lapsi nähdään vain diagnoosin kautta, voi käydä niin, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi kuvitellaan jo etukäteen haastavasti kohdattavana tai hänet nähdään vain esiin tulevan oireilun kautta. Vaikka lapsen erityisvaikeudet voivat tehdä tapaamisen vaikeaksi, on avoin kohtaaminen lapsen kanssa ensiarvoisen tärkeää. Ennakkoluuloista olisi erityisen tärkeää päästä ennen lapsen tapaamista. (Ervast & Tulensalo 2006, 61–62.) Täytyy muistaa, että jokainen lapsi on oma yksilönsä ja kehitysvammaisenkin lapsi on ennen

kaikkea lapsi. He ovat omia ainutlaatuisia yksilöitään omine persoonallisuuksiineen ja ansaitsevat tasa-arvoista kohtelua muiden lasten tavoin.

Kehitysvammaisen lapsen osallisuuden tukemisessa haasteellista voi olla lapsen puhumattomuus tai puheen epäselvyys. Kolmasosa kehitysvammaisista ei pysty puhumaan ollenkaan tai puhe on niin epäselvää, ettei vieras pysty täysin ymmärtämään sitä. Puhumattoman ihmisen älykkyys voidaan arvioida todellisuutta heikommaksi. Tämä asenne johtaa pitkään kestäessään siihen, että muut päättävät hänen puolestaan, koska vastausten saaminen on vaikeaa ja hidasta. Kun muut päättävät vammaisen puolesta, johtaa se helposti syrjäytymiseen häntä itseään koskevissa asioissa. (Lampinen, 2007, 78.) Lampisen (2007 78–79.) mukaan vammaisen lapsi ei välttämättä aina vastaa puheeseen, eleisiin tai ilmeisiin odotetulla tavalla. Tällöin tärkeää on antaa lapsen vastavuoroisuuteen enemmän aikaa ja rohkaisua. Tärkeää olisi, että jopa vaikeastikin puhevammaiselle lapselle tarjottaisiin vuorovaikutustilanteita ja mahdollisuuksia kommunikointiin. Lapselle tulee opettaa, että oman tahdon saa ilmaista.

Kehitysvammaisen lapsen kanssa osallisuutta mahdollistaessa tarvitaan kekseliäisyyttä ja lapsen tarpeisiin sopivia kommunikaatiokeinoja, jotta lapsen mielipide saadaan kuultua. Työntekijällä tulee olla erityinen herkkyys, luovuus ja intuitio lasta kuunneltaessa. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2013.) Tämä kokonaisvaltainen huomioiminen onnistuu parhaiten siltä ammattihenkilöltä, jolla on pitkäaikaisin tuntemus lapsesta ja hänen perheensä tilanteesta. Tämä henkilö voi olla esimerkiksi kehitysvammahuollon kuntoutusohjaaja, hoitaja tai lasta viikoittain tapaava fysioterapeutti. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän kannattaakin käyttää hyödyksi heidän asiantuntemustaan ja kokemustaan lapsesta tilannetta selvitettäessä. (Lastensuojelun käsikirja 2015.)

Kehitysvammaisen lapsen osallisuuden tukemisella ja mahdollistamisella on monia positiivisia vaikutuksia lapsen kehitykseen. Siksi asiaan tulee puuttua ja kiinnittää huomiota jatkossakin. Aikuisten, tässä tapauksessa siis sosiaalityöntekijöiden, on tärkeää tukea lapsen osallisuutta, kysymällä lapsen mielipiteitä, kertomalla hänelle häntä koskevia tietoja sekä antaa aikaa lapsen kuulemiselle. Kysymällä lasten mielipiteitä ja kuunnellessa heitä, voi työntekijä ymmärtää pa-

remmin lasten kiinnostuksen kohteita, huolia ja heille tärkeitä asioita. Osallisuuden tukeminen kehittää myös lapsen terveen itsetunnon rakentumista, edistää lapsen terveyttä ja kehitystä sekä tärkeimpänä, edistää lapsen vuorovaikutustaitoja. Kun kyseessä on kehitysvammainen lapsi, jolla on varsinkin puhe- ja kommunikaatiovaikeuksia, on silloin ensisijaisen tärkeää tukea lapsen vuorovaikutustaitoja. Lapsi oppii vuorovaikutustaitoja parhaiten, kun hän saa olla tekemisissä erilaisten ihmisten ja vuorovaikutustilanteiden kanssa. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2013; Lastensuojelun käsikirja 2012.) Sosiaalityöntekijän ja kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa lapsen taidot kasvavat, kun lapsi saa itse suunnitella ja päättää omaan arkeensa liittyvistä asioista. Lasta ei saa jättää sivuun, kun lastensuojelun toiminnan kohteena on hänen elämänsä. Lapsi oppii kommunikoidaan, neuvottelemaan ja asettamaan omia tarpeitaan tärkeysjärjestykseen näissä vuorovaikutustilanteissa. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2013.)

Erityisen tärkeää kehitysvammaisen lapsen mielipiteiden selvittämisessä ja huomioon ottamisessa tekee se, että nämä lapset ovat yleensä suuren osan ajastaan aikuisten toimintojen kohteita. Heidän valintojen ja päätösten tekemisen mahdollisuudet ovat kuitenkin tähän nähden hyvin minimaaliset. Lapsen osallisuuden tukeminen myös tukee lapsen itsenäistymistä ja vahvistaa lapsen tunnetta siitä, että hän on oman elämänsä subjekti. Myös lapsen omanarvontunto kasvaa, kun hän kokee, että hänen mielipiteillä on merkitystä ja niitä kunnioitetaan. Kehitysvammaisen lapsen kohtaaminen voi tuntua työntekijän mielestä haastavalta, mutta lapsen kehityksen kannalta kohtaaminen on hänelle elintärkeä oppikokemus. Työntekijän tulisikin mahdollistaa lapselle tämä oppikokemus, ja kohdata lapsi ennakkoluulottomasti ja mahdollisimman avoimin mielin. Kohtaamisessa ajan antaminen lapselle on ensisijaisen tärkeää. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2013; Lampinen 2007, 79–80.)

6 AINEISTO JA SEN ANALYSOINTI

6.1 Opinnäytetyöni aineisto

Haastattelin tähän opinnäytetyöhön erään lappilaisen kunnan kolmea sosiaalityöntekijää. Alun perin minun oli tarkoitus haastatella neljää sosiaalityöntekijää, mutta määrä kutistui kolmeen, sillä vain kolmella oli haastatteluuni tarvittavaa kokemusta kehitysvammaisista lapsista ja heidän perheistään. Aineistoa kertyi riittävästi ja litterointi vei useamman päivän työajastani. Halusin tutkia kehitysvammaisen lapsen osallisuutta nimenomaan lappilaisessa kunnassa, koska näin tutkittava aihe on lähellä itseäni. Sain myös onneksi hankkeistaa opinnäytetyöni tämän kyseisen kunnan sosiaalitoimiston kanssa. Hankkeistamisella tarkoitan siis sitä, että opinnäytetyöni on tehty vastaamaan työelämän tarpeita. Toivon, että opinnäytetyötäni voidaan käyttää hyödyksi organisaatiossa, jolle tämän opinnäytetyön teen. Tarkennukseksi vielä, idea opinnäytetyöhöni lähti minulta itseltäni, mutta yhteistyökumppani halusi tukea opinnäytetyöni tekemistä.

Haastateltavilleni painotin, että heidän anonymiutensa säilyy koko opinnäytetyöprosessin ajan ja sen jälkeenkin. Haastattelutallenteiden ja muun materiaalin, hävitin heti litteroinnin jälkeen. Litteroinnin ajan, säilytin materiaalin asianomaisessa suojatussa paikassa, jolloin ulkopuoliset eivät päässeet käsiksi näihin materiaaleihin.

Keräsin aineistoni ja suoritin osan teemahaastatteluista kevään 2014 aikana. Yhden haastatteluista suoritin tammikuussa 2015, mutta muut haastatteluista suoritin huhti-toukokuussa 2014. Haastattelut suoritin sosiaalityöntekijöiden omissa toimistoissaan, koska siellä haastattelut olivat luontevinta suorittaa ja saimme tarvitsemamme rauhan. Haastattelut olivat pituudeltaan noin 30-45 minuutin mittaisia. Haastateltavat olivat työkokemukseltaan ja koulutukseltaan hieman erilaisia. Osa työntekijöistä oli ollut virassa jo vuosia, mutta haastateltaviin valikoitui myös yksi haastateltava, jolla työkokemusta lastensuojelusta oli ehtinyt olla vain pari vuotta. Koulutukseltaan kaikki haastateltavat olivat yhteis-

kuntatieteiden maistereita ja ammatiltaan sosiaalityöntekijöitä, mutta työkokemuksista heillä oli myös mm. neurologisesta työstä ja vammaistyöstä.

6.2 Analyysin vaiheet

Aineiston kerääminen, siihen tutustuminen ja alustavien analyysien tekeminen on hyvä aloittaa mahdollisimman varhain ja samanaikaisesti, koska hyvin usein kynnys siirtyä aineistonkeruuvaiheesta analyysivaiheeseen haastattelututkimuksessa on varsin korkea. Haastattelun tuloksena on hyvin tyypillisesti laaja ja varsin sekava tekstimassa, jonka lähestymistä voidaan toteuttaa eri tavoin. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 11.) Aineiston lähestymistapoja on esimerkiksi koodaaminen, aineiston kvantifiointi eli aineiston taulukointi ja aineiston leikkaaminen teemoittain. (Eskola 2007, 43).

Valitsin näistä lähestymistavoista viimeisen eli aineiston leikkaamisen teemoittain, koska mielestäni se oli näistä lähestymistavoista kaikista selkein ja mielestäni vähiten aikaa vievä. Aineiston leikkaamisessa teemoittain kyse on ns. ”hajota ja hallitse” -tekniikasta. Kun aineisto on litteroitu ensin haastattelu kerrallaan, voidaan tämän jälkeen järjestää haastattelut teemoittain. Kerätään siis ensin peräkkäin kaikki teeman 1 vastaukset ja tämän jälkeen toiseen teemaan saadut vastaukset ja jne. Tämän uudelleen järjestetyn aineiston avulla voidaan helposti valita oman tutkimuksen kannalta ne tärkeimmät ja kiinnostavimmat teemat ja alkaa analysoimaan niitä. (Eskola 2007, 44.) Täytyy kuitenkin muistaa, että tämä versio on vielä karkea ja jäsentää työtä mielestäni liian tarkasti. Halusin omassa opinnäytetyössäni keskittyä ja pohtia myös niitä seikkoja, jotka eivät olleet ehkä aineiston keskeisimpiä tuloksia. Yleistyksien lisäksi myös ”satumat” ja poikkeavuudet kiinnostivat minua, koska ne rikastivat aineistoa ja olivat mielenkiintoinen osa lopputulosta.

Mielestäni edellä mainittu ”hajota ja hallitse” -tekniikka haastoi minua tutkielman kirjoittajaa pohtimaan sitä, että jokaisella haastateltavan vastauksella on oma paikkansa tutkielmassa ja jokainen vastaus on omalta osaltaan merkityksellinen lopputulosta sekä johtopäätöksiä ajatellen. Tutkielmaa kirjoittaessa olo voi tun-

tua ikään kuin jumalalta. Onkin mielestäni tärkeää miettiä, onko minulla oikeus valita tästä aineistosta vain ne asiat, jotka tuntuvat vastaamaan parhaiten tutkimuskysymyksiini, eli ne vastaukset joiden avulla voin tehdä yleistyksiä. Tällöin minun pitäisi myös pystyä perustelemaan mahdollisimman selkeästi se, miksi jätin pois ”tarpeettomimmat” vastaukset tutkielmastani. Mielestäni tämä olikin koko opinnäytetyöprosessini yksi haastavimmista osioista. Tarkoitus kuitenkin oli saada yhtenevä, selkeä ja monipuolinen analyysi tutkittavista asioista. Mielestäni onnistuin kuitenkin kokoamaan varsin hyvän ja mielenkiintoisen aineiston analyysin.

6.3 Kehitysvammaiset lapset lastensuojelussa

Kehitysvammaiset lapset lastensuojelun asiakkaana kiinnostivat minua ilmiönä paljon, joten halusin ennen kaikkea tietää kuinka paljon lapsia on vuosittain asiakkaina ja minkälaisia syitä lastensuojeluasiakkuuden syntymiseen on ollut sekä liittyykö näihin syihin jotain erityistä verrattuna muihin lapsiin. Näiden teemojen lisäksi minua myös kiinnosti tietää mitä kehitysvammaisuus tuottaa työhön lastensuojelutyön eri kohdissa.

Haastattelijat kertoivat, että syyt lastensuojeluasiakkuuden syntymiseen ovat olleet aikalailla samoja kuin niissäkin perheissä, joissa ei ole kehitysvammaisia lapsia. Vanhemmilla on ollut esimerkiksi päihdeongelmia, mielenterveysongelmia tai kotona on ollut perheväkivaltaa. Jokainen haastateltava kuitenkin kertoi, että hyvin usein perheissä, joissa on kehitysvammaisia lapsia, lastensuojeluasiakkuuden syntymisen syynä on ollut vanhempien tai vanhemman väsymys. Kehitysvammainen lapsi tarvitsee enemmän hoitoa, valvomista ja huolenpitoa, ja kun perheessä on muitakin lapsia, voimavarat voivat olla silloin vanhemmilla vähissä.

”No semmosia (syitä), että lapsi on niin vaikea, että vanhempi on väsynyt. Väsynyt lähinnä siihen vahtimiseen ja sitten on tullut jo ilmoituksia siitä, että se on jo vaarallista asua kotoa, esimerkiksi se lapsi karkailee ajoittain”

”Se lapsi tarvitsee enemmän valvomista. Se on lähinnä se pointti ollu mun tapauksissa. Eli se lapsi on vaatinu vanhemmaltansa tai oikeastaan tarvitsisi enemmän vanhemmaltaan”

Haastateltavilla on ollut asiakkaina perheitä, joissa on ollut kehitysvammaisia lapsia, mutta myös niitäkin perheitä, joissa vanhemmat ovat lasten tavoin olleet kehitysvammaisia. Tällaiset perheet, joissa vanhemmatkin ovat olleet kehitysvammaisia, lastensuojeluasiakkuuden syntymisen syynä on ollut vanhempien puutteellinen lasten kasvatusta.

”Kehitysvammaisten lasten kohdalla, monesti myös vanhemmat ovat kehitysvammaisia, jolloin he eivät ole pystyneet huolehtimaan lapsista eivätkä oikeastaan mistään arkisista asioista. Tällaiset perheet kun ovat heti muuttaneet tänne, niin on alettu huostaanottoa tai sijoitusta valmistelemaan.”

Kehitysvammaisia lapsia lastensuojelun asiakkaana haastateltavien mukaan on vuosittain erittäin vähän. Kun taas esimerkiksi lapsia, joilla on kehityksen viivästyminen tai jokin neurologinen oireyhtymä (ADHD, asperger), on asiakkaina määrällisesti paljon enemmän. Erään haastateltavan mukaan lapsia, joilla on jokin neurologinen oireyhtymä, tulee hänelle lastensuojelun asiakkaaksi ainakin vähintään yksi viikossa. Kahdella haastateltavista oli kummallakin kaksi kehitysvammaista lasta/nuorta asiakkaana haastattelun aikoihin keväällä 2014. Haastateltavien mukaan määrä on pysynyt suurin piirtein vakiona eli määrä ei ole kasvanut tai vähentynyt. Yksi haastateltavista pohti, vaikuttiko vastuualue määrään. Voisiko esimerkiksi jollakin toisella työntekijällä olla kehitysvammaisia lapsia enemmän asiakkaina, koska on paikkakunnalla jonkin tietyn alueen lastensuojelutyöntekijä. Määrää ja määränmuutoksia haastateltavat suosittelivat kysymään lastensuojelunjohtajalta, koska tarkkaa tietoa heillä ei ollut kehitysvammaisista lapsista lastensuojelun asiakkaana. Kysyinkin asiasta lastensuojelunjohtajalta, ja hän kertoi, että vuositason lastensuojeluasiakkaiden määrä vaihtelee 800-1000 asiakkaan välillä, mutta asiakkuuksia ei kirjata asiakkaan ”ongelman” mukaan,

joten tarkkaa tietoa kehitysvammaisten lukumäärästä lastensuojelun asiakkaina on vaikeaa sanoa.

Jokainen haastateltavista kertoi, että kehitysvammaisuus tuo työhön omat haasteensa, jotka vaativat myös erityisosaamista. Haastateltavat kertoivat, että vammaispalvelun puolelta osaamista heillä ei juurikaan ole. He kuitenkin olivat enemmän kuin tyytyväisiä siitä, että vammaispalvelut sijaitsevat samassa rakennuksessa, josta voi kysyä tarvittaessa apua. Yhteistyön vammaispalvelujen kanssa, vastaajat kokivat erittäin tärkeäksi tekijäksi lastensuojelutyössä ja että työssä tehdään selkeitä rajanvetoja. Yhteistyöstä kerron lisää luvussa 6.5 Haasteet ja mahdollisuudet.

”Tässä omassa työssä on kuitenkin sitä perehdytystä ja lainsäädäntöä niin paljon, ettei kerta kaikkiaan voi vaatia, että perehtyisi vielä vammaispalvelunkin asioihin. Yhteistyö vammaispuolen kanssa on erittäin tärkeää, ja varsinkin se rajanveto, että mikä kuuluu vammaispuolelle ja mikä lastensuojeluun”

”Vaatii enemmän, koska pitää tarkemmin selvittää se lapsen omaisuus ja semmonen, että mitä erityistä se lapsen kehitysvammaisuus tuo siihen, että se lapsi tarvitsis vanhemmaltaan sitä huomiota. Pitää olla tarkkana siinä lapsen toimintakyvyssä, että osaa arvioida, että kuinka paljon se tarvii huolenpitoa ja kuinka paljon se saa. Se vaatii sitten yleensä vammaispalvelun työntekijän mukaan, että saadaan yhteistyöllä sellasta järkevää arviointia ja palvelujen suunnittelua.”

Kehitysvammaisista lapsista ja vanhemmista puhuttaessa tulivat ilmi myös vuorovaikutustilanteiden haasteet.

”Kyllähän siinä tarvii sellasta erityisosaamista, että ymmärtää sen, että ymmärtääköhän tuo lapsi mitä mie puhun ja miten sille pitäis puhua ja myös niille vanhemmille, jotka on kehitysvammaisia”

”Kyllä se kehitysvammaisuus tuo siihen (työhön) erityisyyttä, mutta toki aina kuitenkin pitää jokainen lapsi katsoa yksilönä, mutta sitten kehitysvammainen lapsi pitää katsoa vielä tarkemmin, koska jos hän ei osaa ite tuoda esille niitä ajatuksia. Osa ei välttämättä puhu eikä ymmärrä”

6.4 Osallisuus ja kehitysvammaisuus

Osallisuus teemasta minua haastattelijana kiinnosti tietää etenkin miten sosiaalityöntekijät ymmärtävät osallisuuden käsitteen, koska käsite itsessään on aika laaja-alainen. Tämän lisäksi halusin tietää, miten kehitysvammaisen lapsen osallisuus toteutuu käytännössä työn eri kohdissa, esimerkiksi tarpeen arvioinnissa jne. Kysyin myös haastateltavilta, mitä pitää ottaa huomioon, kun kehitysvammaisen lapsen osallisuutta tuetaan ja mahdollistetaan.

Osallisuuden käsite oli kaikille haastateltaville tuttu ja he kaikki ymmärsivät käsitteen aika pitkälti samanlailla. Lapsen osallisuudessa tärkeimmäksi he nimesivät lapsen kuulemisen ja mielipiteiden kysymisen.

”No siis osallisuushan tarkoittaa minun mielestä sitä, että arvioidaan aina sitä, että miten se lapsi pystyy osallistumaan oman elämänsä asioihin ja siihen, että miten hän pystyy esittämään niitä omia toiveitaan, huolia ja yleensäki niiden omien ajatusten tuomista esille”

Osallisuudeksi osa haastateltavista kertoi myös lapsen tapaamisen ja lapsen käytöksen arvioimisen, jotka myös kuuluvat lapsen osallisuuteen.

”Ja se lapsen osallisuus on kuitenkin sitäki, että kun se lapsi on tuota vanhempansa kanssa niissä tapaamisissa, niin kyllähän se (lapsi) kertoo kuitenkin omalla käytöksellään, että tukeutuuko esimerkiksi vanhempaansa paljon vai pelkääkö vanhempaa tai..sen voi arvioida siitä lapsen käytöksestäkin”

Erään haastateltavan mukaan osallisuuden toteutumisena haasteena on lapsen oma halu osallisuuteen. Lasta ei kuitenkaan voi pakottaa osallisuuteen, mutta mahdollisuus osallisuuteen tulee kuitenkin aina tarjota.

”Ja tietenkin se, että miten me saadaan selville se hänen (lapsen) oma halunsa siihen osallisuuteen. Se on varmaan semmonen asia mihin tuota pitäis olla enemmän aikaa paneutua, että miten ne tulis esille”

Kehitysvammaisen lapsen osallisuuden toteutuminen käytännön työssä oli erityisen mielenkiintoista ottaa selville. Haastateltavat kertoivat, että lapsen kanssa tapaamisissa he aluksi ainakin yrittävät keskustella, mutta mikäli lapsi ei puhu, niin sitten lapsen mielipiteitä on yritetty saada käyttämällä erilaisia menetelmiä (esim. piirtäminen, nalle-kortit). Menetelmien käyttämisestä kysyttäessä työntekijöillä oli vaihtelevasti kokemusta. Eräs haastateltavista kertoi, että menetelmiä käytetään liian vähän, mikä johtuu pitkälti siitä, että niiden perehtymiseen ei ole ollut riittävästi aikaa. Keskusteltaessa kehitysvammaisten lasten kanssa työntekijät ovat käyttäneet lasten kanssa mahdollisimman selkeää ja yksinkertaista puhetapaa. Tärkeää on myös se, että lapselle puhutaan hänen ikä- ja ymmärrystasonsa mukaan.

”Kun on esimerkiksi ollut puhe (lapsen) sijoituksesta ja on kysytty lapsen mielipidettä, niin lapsen kanssa koitetaan keskustella heidän tason mukaan, että mitä he ymmärtävät. Voidaan kysyä esimerkiksi, että minkälainen oli sun aamu ja mitkä on mukavia asioita sun päivässä, että osaako se lapsi tuoda niitä hyviä asioita esiin”

Esitin haastateltaville myös lisäkysymyksen, että miten kehitysvammaisen lapsen osallisuus toteutuu silloin, kun lapsi on niin vaikeasti kehitysvammainen, ettei kykene puheella ilmaisemaan itseään. Tässä kohtaa haastateltavat kertoivat, että kääntyisivät ammattitaitoisemman henkilön puoleen, koska kokivat, että heillä itsellään ei silloin riittäisi ammattitaito.

”Vaikeaa, kun ei ole sen alan (vammaisalan) koulutusta, ei voi oikein ymmärtää mitä se lapsi ajattelee. Kyllä se menee varmaan siihen, että mitä ne hoitajat ja lähi-ihmiset siinä kertoo ja luottaa niihin sitten.”

”Esimerkiksi vaikka lastensuojelutarpeen selvityksessä, jos on huoli vaikka siitä lapsen kohtelusta, niin sitten tietenkin kattoo sitä kokonaisuutta, että miten on hoidettu ja kun on viety vaikka hoitoon, niin mitä siellä on kerrottu lapsesta”

Yksi haastateltavista kertoi edunvalvojan avusta tällaisissa tilanteissa. Edunvalvojan käyttäminen lastensuojelutyössä on tarpeen varsinkin silloin, kun kyseessä on lapsen kotiolosuhteet, jolloin vanhemmat eivät ole välttämättä luotettavia tiedontuottajia tässä asiassa.

”Sillon kun vanhemmat ei pysty sitä lapsen etua ajamaan, niin silloin on hankittu lapselle edunvalvoja, niin sillä edunvalvojalla on ollut enemmän aikaa paneutua niihin lapsiin ja hänen kauttaan on sitten saanu sitä tietoa ja mielipiteitä niiltä lapsilta. Tällä edunvalvojalla on yleensä paljon kokemusta ja sitä tietenkin osaa sit hyödyntää kehitysvammaistenkin lasten kohtaamisissa”

Kehitysvammaisen lapsen osallisuuden tukemisessa tärkeintä haastateltavien mielestä on se, että lapsi ymmärtäisi mitä hänen elämässään tulee tapahtumaan, jolloin siis esimerkiksi sijoituksesta kertominen täytyy tehdä niin, että lapsi varmasti sen ymmärtää. Jotta tämä varmistettaisiin, tilanteeseen otetaan mukaan niitä ihmisiä, jotka ovat tiiviisti mukana lapsen elämässä ja jotka tuntevat lapsen, esimerkiksi opettaja, hoitajat jne. Nämä ihmiset osaavat sitten paremmin tulkita lasta, jos lapsi ei itse osaa puhua.

Jos lapsi ei puhu, osallisuutta voidaan tukea ja mahdollistaa myös havainnoimalla ja tarkkailemalla lapsen käyttäytymistä tämän kotona.

”Kyllä se kotikäyntikin aika paljon kertoo siitä lapsen viihtyvyydestä, jos ei suoranaisesti mielipidettä pysty kysymään niin ainaki, että miten se lapsi kotona näyttäis ulospäin vieraan silmin viihtyvän ja miten hänestä huolehitaan.”

Osa haastateltavista tukeutui myös lastensuojelulakiin kehitysvammaisen lapsen osallisuuden mahdollistamisessa. Heidän mielestään myös lastensuojelulaki tulee ottaa huomioon, kun osallisuutta tuetaan ja mahdollistetaan. Lastensuojelulaki jo itsessään velvoittaa osallisuuden tukemiseen ja keinot tähän tulee vain yksinkertaisesti löytyä. Erään haastateltavan mielestä lapsi joka ei tuota itse puhetta ja joka kommunikoi vain elein ja ilmein, myös yleensä oirehtiikin jollain tavalla jos kaikki ei ole kunnossa.

”Niinku lastensuojelulaissakin, että ikä ja kehitystaso pitää ottaa huomioon kun lapsen kanssa keskustelee, varsinkin jos on esimerkiksi sijoituksen kuulemisesta kyse. Se täytyy tehdä sillä tavalla, että se lapsi ymmärtää sen ja sillä tavalla varmistaa se asia, ku se (sijoitus) on kuitenkin niin iso asia ja varsinkin jos lapsi on yli 12 vuotias niin silloin lasta on kuultava oli sitten kehitysvammainen tai ei.”

”Mutta lakihan koskee yhtälailla heitäkin (kehitysvammaisia lapsia) siinä, että heitä pitää kuulla niinku jos on vaikka sijoitettu, niin kahden kesken ja kysyä sitä kohtelua, että miten sua kohdellaan ja onko se ollu oikeudenmukaista se kohtelu. Varmaan heikommassa asemassa ovat ne jotka ei osaa puhua. Mutta kyllä ne silloin jotenkin oirehtiikin jos kaikki ei ole kunnossa”

Eräällä haastateltavista on ollut sellaisia kehitysvammaisia nuoria asiakkaina, jotka eivät itse tuota puhetta, mutta kuuntelevat ja jotenkin ymmärtävät puhetta. Haastateltava kertoo, että näiden asiakkaiden kanssa tulee vain yrittää puhua mahdollisimman selkeästi ja toivoa, että lapsi jotenkin ymmärtäisi tai käsittäisi asian, mutta ei kuitenkaan voi olla ihan täysin varma, että tuliko ymmärretyksi. Tämä onkin haaste, koska asiaa ei välttämättä voi ikinä varmistakaan, mutta asiantuntijoita apuna käyttäen voidaan ainakin paremmin varmistaa, että lapsi

ymmärtäisi. Tärkeintä on mielestäni edes yrittää mahdollistaa lapsen osallisuus. Vaikka vammaispalvelun työntekijöillä olisikin kiire, tulee silti aikaa lapsen kuulemiseen ja tapaamiseen järjestää. Lasta ei saa jättää pimentoon.

6.5 Haasteet ja mahdollisuudet

Kysyin haastateltavilta mitä haasteita he näkivät kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa ja miten organisaatiossa on näihin haasteisiin pyritty vastaamaan.

Haastattelijat kertoivat, että haasteena kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa he kokivat ajanpuutteen ja riittämättömän koulutuksen. Eräs haastateltavista kertoi, että kehitysvammaisen lapsen kohtaamiseen tarvitsisi enemmän aikaa valmistautua ja miettiä, miten asiat pitäisi kysyä mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi.

Haasteisiin organisaatio on pyrkinyt vastaamaan järjestämällä työntekijöillään koulutuksia, joihin he pystyvät osallistumaan. Erään haastateltavan mielestä kehitysvammaisuuteen liittyviä koulutuksia ei kuitenkaan ole juurikaan ollut tarjolla.

Haastattelussa tuli myös ilmi konkreettisia haasteita tapausten muodossa. Haasteena on esimerkiksi ollut tilanteet, joissa asiakkaana on jo hieman vanhempi kehitysvammaisen lapsi, jolla on jo enemmän toiveita, mutta realistinen näkemys omista kyvyistään kuitenkin puuttuu. Myös täysi-ikäisyys tuo omat haasteensa työhön. Haastateltavan mukaan lapsia ei voi pakottaa sijoitukseen, mutta he eivät myöskään kykene asumaan itsenäisesti. Tällöin ratkaisuna lapsen kaipaamaansa itsenäisyyteen, tarjotaan hänelle jokin väliratkaisu. Pienillä arjen muutoksilla voidaan nuori saada tyytyväiseksi, jolloin omilleen muuttamisen ajatus voi unohtua.

Kysyin haastateltavilta myös mitä mieltä he ovat vammaispalvelujen ja lastensuojelun tekemästä yhteistyöstä: onko yhteistyö hyvää ja sujuvaa tai onko yhteistyössä parantamisen varaa. Haastateltavat olivat tästä eri mieltä. Osan mie-

lestä yhteistyö vammaispalvelujen kanssa on hyvää ja toimivaa, sekä vammaispuolen työntekijöitä on saanut hyvin kiinni.

”No mun mielestä yhteistyö on ollu toimivaa. Toki aikataulujen yhteensovittaminen on joskus hankalaa, mutta se ei johdu niistä työntekijöistä niillä on kuitenkin niin tiukat aikataulut”

”Niitä (vammaispalvelujen työntekijöiden) saa kans aika hyvin kiinni kun meillä on chätti, jonka kautta niitä saa kiinni. Pitää vaan ensin selvittää, että kuka sen (lapsen) työntekijä on”

Suurin osa haastateltavista oli kuitenkin sitä mieltä, että yhteistyö vammaispuolen kanssa ei ole aina niin sujuvaa kuin mitä se voisi olla heidän mielestään. Varsinkin niin sanotut ”rajapinnat” tuottavat yhteistyössä joskus vaikeuksia, kun ei tarkalleen tiedetä, kummalle tilanteessa kuuluu se päävastuu.

”No esimerkiksi jos on 18v huostaanotettu kehitysvammainen lapsi ja pitäisi siirtyä sinne vammaispuolen asiakkuuteen ja lastensuojelun puolelta jälkihuolto-oikeus kestää 21-ikävuoteen asti. Niin varsinkin tässä rajapinnassa vaaditaan sitä erittäin hyvää yhteistyötä. Eli millä perusteella se vastuu ja asioiden järjestely määräytyy joko lastensuojelulle tai vammaishuollolle.”

”Mie en tiä yhtään mittään tuosta vammaislaista, että siinä justiinsa ehkä kysytäänki just vammaispuolelta apua, että oisko tässä tilanteessa mahdollista saada niitten puolelta jotain tukitoimia tai mitkä ne on ne kriteerit. Siinäki on sit kuitenkin se, että oletetaan että lastensuojelu hoitaa kaikki palvelut vaikka asiakkaalla oiski vammaispuolen asiakkuus. Ja sitte entiiä oonko väärässä, mutta tuntuu että joskus jää senki takia sitte niitä vammaispuolen palveluita käyttämättä, mitkä ois tosi hyviä ku ajatellaan, että lapsella on lastensuojeluasiakkuus, niin ei meidän tarvi sille järkätä mittään siis niinku vammaispuolen ei tarvis järjestää.”

Saumattomampi yhteistyö ja oman työn tekeminen läpinäkyväksi ehkäisisi näitä vääринymmärryksiä. Yhteistyötilanteessa tulisi ajatella lasta, mikä on hänen parhaaksi, eikä sitä kumman järjestettäväksi palvelu jää. Ja voisiko yhteistyötä tehdä yhdessä, eikä vain niin, että vastuu siirretään jommallekummalle. Jotta lapsi ja perhe saisivat parhainta mahdollista apua elämäntilanteeseensa, yhteistyön vammaispalvelujen ja lastensuojelun tulee olla tasavertaista ja joustavaa.

Kysyin haastateltavilta myös mitä mahdollisuuksia he näkevät kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa. Kysymys oli ehkä hieman vaikeasti kysytty, koska kaikki haastateltavat pyysivät tarkennusta tähän kysymykseen, että mitä kysymyksellä oikein tarkoitin. Eli tarkoitus oli kysyä, mitä he saavat näistä kohtaamistilanteista.

Haastateltavat kertoivat, että nämä kohtaamiset ovat olleet ainutlaatuisia ja aina mieleenpainuvia niiden haasteellisuuden ja erilaisuuden vuoksi. Kaikki haastateltavat olivat myös sitä mieltä, että kehitysvammaisen lapsen kohtaamiseen tarvitaan riittävästi aikaa, jotta lapsen osallisuus toteutuu. Erään haastateltavan mielestä kohtaamiset ovat myös opettaneet paljon. Haastateltavat ovat kuitenkin jääneet miettimään, että tulivatko ymmärretyksi kohtaamisissa.

”Välillä jää leijumaan ajatus, että tuliko ymmärretyksi, mutta on siinä tapaamisessa kuitenkin muutakin kuin pelkkä ymmärretyksi tuleminen, niinku kuulumisien kysyminen ja jutustelu. Onhan ne (kohtaamiset) ollu ihan antoisia.”

6.6 Ammattitaidon ja osaamisen arviointi

Tähän teemaan liittyen kysyin haastateltavilta onko heillä omasta mielestään riittävästi ammattitaitoa kohdata kehitysvammaisen lapsi. Myös kokemukset kehitysvammaisista lapsista asiakkaina tapauskohtaisesti kiinnostivat minua ja jonkin verran näitä tapauksia ja esimerkkejä sainkin kuulla haastateltavilta. Kysyin myös milloin ja millaisissa tilanteissa haastateltavat ovat turvautuneet vammaistyön apuun.

”Varmaan silloin, kun menee sen keskivaikean kehitysvammaisuuden yli. Silloin alkaa varmaan olemaan se puhe sellaista, että ei oma ammattitaito enään riitä vaan tarvii sitä toisen asiantuntijan apua. Mutta kyllä varmaan kommunikointi ja keskustelu onnistuu siihen asti. Ja tietenkin silloin, kun tuntuu että ei ole sitä ymmärrystä puolin ja toisin niin silloinkin tarvitsee sitä toisen asiantuntijan apua.”

Riittävä ammattitaito on tärkeää kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa, mutta sitäkin tärkeämpää on työntekijän oma ennakkoluuloton ja avoin asenne. Kehitysvammaisen lapsi on ennen kaikkea lapsi ja hän on myös paljon muutakin kuin kehitysvammansa.

”Ja meidän on jokainen lapsi pakko ottaa yksilönä. Aika paljon näissä meidän asiakkaissa on sellaista erityisyyttä niin se sitten, että onko joku myös lisäksi diagnosoitu kehitysvammaiseksi, niin se ei välttämättä oo hirveen iso juttu, kun on kaiken maailman oirehaintaa muutakin ja ahdistuneisuutta niillä lapsilla.”

Erään haastateltavan mukaan kenelläkään ei ole koskaan riittävästi ammattitaitoa, että aina pitää kouluttaa itseään lisää ja kehittyä. Osa haastateltavista oli lukenut sosiaalityön lisäksi yliopistossa mm. erityispedagogiikkaa ja kasvatustieteitä. Haastateltavilla oli myös työkokemusta mm. psykiatrisesta työstä sekä vammaistyöstä.

Kysyin myös haastateltavilta kokevatko he mielestään tarvitsevansa lisäkoulutusta vammaistyöstä ja onko tällainen lisäkoulutus mahdollista. Erityisesti minua kiinnosti tietää järjestääkö työorganisaatio lisäkoulutusta työntekijöilleen. Osan mielestä koulutus olisi tarpeellista, mutta tarpeellisempaa se olisi varmaankin silloin jos kehitysvammaiset lapset olisivat lastensuojelussa kasvava ilmiö. Tällä hetkellä haastattelijoiden mukaan ilmiö on varsin harvinainen, jolloin myös koulutus esimerkiksi erilaisista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiome-

netelmistä ei välttämättä ole kovin ajankohtaista, koska lastensuojelutyöhön sisältyy paljon muutakin koulutusta.

Haastateltavien mielestä koulutus ja lisätieto voisivat olla tarpeen, varsinkin kommunikaatiovaikeuksissa, mutta pohtivat sitä, resurssien niukkuutta tällaisten koulutusten järjestämiseen. Kaksi haastateltavista uskoi, että vammaispuolelta työparin käyttäminen riittäisi tarvittaessa kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa ja sitä kautta osallisuuden toteutumisessa.

”Ehkä se oma pää ei ihan kaikkien asioiden perehtymiseen riitä”

”En oo kysyny mutta kyllä me saadaan osallistua koulutuksiin ja jos esimerkiksi haluais ite erikoistua enemmän kohtaamaan kehitysvammaisia, niin luulisin, että sais kouluttautua. Jos mäki miettisin että alkaisin opiskelemaan tukiviittomia ja käyttäisin sit työssäni niitä ehkä kerran kuussa niin kyllähän ne varmaan ehtis unohtaa, että kyllä mä mielummin käytän apuna jotain sellasta henkilöä joka tuntee ja osaa sen lapsen kommunikaatiokeinon hyvin.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyössäni selvitin miten kehitysvammaisen lapsen osallisuus toteutuu lastensuojeluprosessissa. Tämän tutkimuskysymyksen tavoitteena oli saada rehellinen vastaus sosiaalityöntekijöiden kokemana. Mielestäni sain erittäin hyviä vastauksia haastattelukysymyksiin ja sitä kautta myös vastauksen tutkimuskysymykseeni. Tutkimuskysymykseen hain vastausta neljän haastatteluteeman avulla: kehitysvammaiset lapset lastensuojelussa, osallisuus ja kehitysvammaisuus, haasteet ja mahdollisuudet sekä ammattitaidon ja osaamisen arviointi.

Haastateltavien mukaan kehitysvammaisten lasten kohdalla lastensuojelun asiakkuuden syntymisen syynä on ollut vastausten perusteella suurimmaksi osaksi vanhempien jaksamattomuus, sillä vanhempien voimavarat eivät ole välttämättä riittäneet huolehtimaan vammaisesta lapsesta, joka tarvitsee vanhemmaltaan paljon huolenpitoa. Tämän lisäksi asiakkuuden syntymiseen syynä on ollut myös samat syyt, kuin vammattomien lasten asiakkuuksien syntymiseen eli esimerkiksi vanhemman päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat ja perheväkivalta. Haastateltavien mukaan kehitysvammaisten lasten määrä asiakkaina on pysynyt vakiona eli toisin sanoen vähäisenä. Kehitysvammaisia lapsia on lastensuojelun asiakkaana vähemmän, jos verrataan vaikkapa niihin lapsiin, joilla on jokin neurologinen oireyhtymä esimerkiksi ADHD, tourette tai jokin muu vastaava. Ilmiö on siis jokseenkin harvinainen, joka myös omalta osaltaan vaikeutti haastateltavien saamista. Alun perin tarkoituksena siis oli, että haastateltavia olisi vähintään neljä, mutta määrä kutistui kolmeen, koska vain heillä oli kokemusta kehitysvammaisten lasten kohtaamisesta omassa työssään. Tarkkaa vuosittaista lukumäärää kehitysvammaisista lapsista asiakkaina en saanut tämän prosessin aikana, koska johtajallakaan ei ollut tähän tarkkaa lukumäärää tilastoissa. Voidaan kuitenkin puhua hyvin marginaalisesta ryhmästä lastensuojelun asiakkaina.

Huomasin myös haastatteluita tehdessäni, että haastateltavilla oli kaikilla vähän erilainen käsitys siitä, mitä kehitysvammaisella lapsella tarkoitetaan. Osa kysyi esimerkiksi kuuluivatko opinnäytetyöhöni myös ne lapset, joilla on neurologisia

oireyhtymiä. Vastasin, että nämä eivät kuulu opinnäytetyöhöni, koska olin aiheeni rajannut koskemaan vain kehitysvammaisia lapsia. Tästä voidaankin vetää johtopäätös siitä, että kehitysvammaisuus ei ole ehkä täysin selkeä termi. Tämä voi omalta osaltaan johtua siitä, että kehitysvammaisuuksia on nykyään paljon erilaisia ja joskus asiakkaina voi olla myös lapsia, joita ei ole diagnosoitu kehitysvammaisiksi, mutta jotka eivät kuitenkaan ole aivan vammattomiakaan lapsia. Raja kehitysvammaisuuden ja lapsen, joka ei asetu ns. normaalin lapsen raameihin on häilyvä. Diagnostiikka ja sen absoluuttinen tarkkuus omalta osaltaan varmistaa lapselle hänen tarvitsemansa tuen ja palvelut, mutta myös aiheuttaa suurta hämmennystä: kuka on oikeutettu vammaistukeen ja kuka ei? Keskustelimme erään haastateltavani lastensuojelutyöntekijän kanssa siitä, että mikäli lapsi ei sovi diagnostiikan perusteella tiettyyn lokeroon, hän ei saa tarvitsemaansa vammaispalvelun tukea ja palveluita, jolloin hän jää ainoastaan lastensuojelun avun ja tuen varaan. Tämä siis toisin sanottuna kasvattaa entisestään lastensuojelun työtaakkaa ja vie paljon resursseja. Olimme molemmat sitä mieltä, että tähän pitäisi saada jokin helpottava ratkaisu, jotta myös ”diagnosoimattomat” lapset saisivat tarvitsemansa tuen ja palvelut vammaispalvelusta.

Kehitysvammaisuus työn eri kohdissa tuottaa haastateltavien mukaan lastensuojelutyöhön omat lisähaasteensa ja vaatii joskus myös erityisosaamista. Lapsen kohtaamisessa haasteita voi varsinkin esiintyä silloin, kun lapsen kanssa ei ole käytettävissä yhteistä kommunikaatiokeinoja. Haastateltavat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että kohtaaminen on tärkeää vaikka vuorovaikutus voikin olla haastavaa. Näihin vuorovaikutustilanteisiin ja kohtaamisiin apua voidaan tarvittaessa pyytää vammaispalvelun työntekijöiltä tai muilta ihmisiltä, jotka ovat tiiviisti lapsen elämässä mukana ja tuntevat lapsen sekä hänen kommunikaatiokeinonsa.

Lapsen osallisuutta haastateltavat tarkastelivat hyvin samalla tavalla. Heidän mielestään lapsen osallisuus on lapsen mielipiteen kysymistä ja kuulemistä. Osallisuutta on myös lapselle kertominen ja tiedottaminen kuitenkin niin, että lapsen ikä ja kehitystaso on otettu tässä asiassa huomioon. Tärkeintä on, että lapsi on osallisena häntä koskevissa asioissa eikä häntä saisi jättää pimentoon,

kun on kyse hänen elämästään. Osallisuutta on myös lapsen kohtaaminen ja lapsen käytöksen arvioiminen. Kun esimerkiksi asiakkaana on lapsi, joka ei tuota puhetta ja arvioidaan lapsen kotiolosuhteita ja lapsen kasvatusta, niin silloin lapsen osallisuutta tuetaan hänen kasvuympäristönsä ja oman käytöksen perusteella. Oman haasteensa tähän tuo kuitenkin se, että mikäli lapsella ei ole esimerkiksi omaa vammaistyöntekijää, edunvalvojaa tai muuta läheistä vanhemman lisäksi, joka hänet tuntisi, voi sosiaali- tai perhetyöntekijän olla vaikeaa arvioida mikä lapselle on poikkeavaa käytöstä, jos lapsi esimerkiksi ei käyttäydy tai oireile kovin selkeästi erilailla (huutaen, lyöden, raapien jne.).

Kehitysvammaisen lapsen kanssa osallisuutta mahdollistaessa tarvitaan kekseliäisyyttä ja lapsen tarpeisiin sopivia kommunikaatiokeinoja, jotta lapsen mielipide saadaan kuultua. Työntekijällä tulee olla erityinen herkkyys, luovuus ja intuitio lasta kuunneltaessa. (Kehitysvammaisten tukiliitto 2013.) Erilaisten menetelmien käyttämisestä osallisuuden tukemisessa haastateltavilla oli vaihtelevasti työkokemusta. Lapsen mielipidettä on yritetty saada esimerkiksi nalle-korttien, pelien ja piirtämisen avulla. Erään haastateltavan mukaan menetelmiä käytetään liian vähän ja niiden perehtymiseen ei ole annettu riittävästi aikaa ja koulutusta. Keskusteltaessa kehitysvammaisten lasten kanssa työntekijät kertoivat, että ovat käyttäneet mahdollisimman selkeää ja yksinkertaista puhetapaa. Tärkeää on, että lapselle puhutaan hänen ikä- ja ymmärrystasonsa mukaan.

Kehitysvammaisen lapsen osallisuuden toteutuessa haastateltavat olivat kaikki sitä mieltä, että tärkeintä on saada lapsi itse ymmärtämään mitä hänen elämässään tulee tapahtumaan. Jos lapsi ei itse tuota puhetta tai on muuten vaikeasti kehitysvammainen, kääntyisivät haastateltavat vammaispalvelun tai jonkin henkilön/tahon puoleen, joka lapsen tuntee, jotta lapsen osallisuus saataisiin toteutettua. Haastateltavat olivat myös kaikki sitä mieltä, että kehitysvammaisen lapsen osallisuuden toteutuminen on erittäin tärkeää ja myös heillä tulee olla oikeus siihen. Haastateltavat kertoivat, että heillä on ollut lievästi kehitysvammaisista lapsia asiakkaina ja he ovat voineet keskustella lasten kanssa heidän elämästään, mutta ovat silti voineet jäädä miettimään, että ymmärsikö lapsi mitä hänelle äsken kerrottiin. Esimerkiksi sijoituksesta tai huostaanotosta kertominen on erityisen tärkeää ja se täytyy tehdä äärimmäisen hienovaraisesti, selkeästi ja

sillä tavalla, että lapsi sen ymmärtää; täytyy ikään kuin asettua lapsen tasolle, jotta asia tulee kerrottua, niin että lapsi sen ymmärtää.

Haasteena kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa haastateltavat kertoivat ajanpuutteen ja riittämättömän koulutuksen. Haastateltavat kokivat että kehitysvammaisten lasten kanssa kohtaamiset vaatisivat enemmän aikaa, huoleellisempaa suunnittelua tapaamista varten ja useamman tapaamiskerran, jotta heidän mielestään osallisuus näiden lasten kohdalla voisi toteutua. Voisi siis yhteenvetona vetää että, mitä vaikeammin kehitysvammaisen lapsi niin sitä enemmän lapsen kohtaaminen vaatisi aikaa, suunnittelua ja useamman tapaamiskerran. Eräs haastateltava kuitenkin pohti, että resurssienpuute estäisi tällaisen toteuttamistavan.

Ammattitaitoaan ja osaamistaan arvioitaessa haastateltavat olivat osittain sitä mieltä, että lisäkoulutus kehitysvammaisista lapsista olisi tarpeen. Haastateltavien mukaan koulutuksia järjestetään säännöllisesti ja niihin voi osallistua halutessaan. Koulutusta kuitenkin kehitysvammaisuudesta ei haastateltavien mukaan ole ollut tarjolla, kun ottaa huomioon esimerkiksi neurologisiin oireyhtymiin liittyvät koulutukset, joita järjestetään työntekijöille aika-ajoin. Toisaalta myös nämäkin koulutukset omalta osaltaan varmasti antavat arvokasta tietotaitoa, jotka koskevat tai ainakin sivuuttavat myös kehitysvammaisuutta.

Lisäkoulutusta kehitysvammaisuuksista ja kommunikaatiovaikeuksista puhuttaessa eräs haastateltavista pohti, hyötyisikö esimerkiksi tukiviittomien opiskelusta, jos niitä käyttäisi vain silloin tällöin. Tällä hetkellä kehitysvammaiset lapset ovat kuitenkin marginaalinen osa lastensuojelun asiakkaista, jolloin myös erilaisten puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien osaaminen ei toisi toivottua hyötysuhdetta ja tämä osaaminen voisi jopa ajansaatossa unohtua. Täytyy kuitenkin muistaa, että erilaiset puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät voivat olla käytössä muillakin kuin vain kehitysvammaisilla lapsilla. Esimerkiksi tukiviittomien osaaminen myös ns. vammattomienkin lasten kanssa kohdatessa on erittäin hyödyllistä, opettavaista ja myös tukisi lapsen omaa tapaa kommunikoida. Mielestäni tukiviittomien käyttäminen lasten kanssa työskentelevillä on taito, jota voisi käyttää kaikkien lasten kohtaamisissa esimerkiksi laulujen, tarinoiden ja

lorujen tukena. Vaikkakin kehitysvammaiset lapset ovat marginaalinen ryhmä lastensuojelun asiakkaina, tietotaito heidän kohtaamisesta tulisi silti tarpeeseen.

Myös yhteistyö vammaispuolen kanssa antoi erilaisia vastauksia haastateltavilta. Vähemmistön mielestä yhteistyö on hyvää ja sujuvaa, mutta enemmistö oli sitä mieltä, että kehittämisen varaa tässä tahojen välisessä yhteistyössä olisi. Haasteita hyvän yhteistyön toteutumiselle tuottavat aikataulujen yhteensovittaminen sekä ns. rajapinnat. Näillä rajapinnoilla haastateltavat tarkoittivat niitä tilanteita ja tapauksia, jossa ei tiedetä varmaksi, kummalla on ns. päävastuu lapsesta. Tällaisia rajapinnoiksi haastateltavat esimerkiksi kertoivat lapset, jotka ovat jälkihuoltoon oikeutettuja. Yhteenvetona voisi todeta, että saumattomampi yhteistyö kummankin tahon välillä sekä oman työn tekeminen läpinäkyväksi tekisi yhteistyöstä sujuvampaa ja vastuullisempaa. Yhteistyössä tärkeintä olisi ajatella lasta, mikä on hänen parhaakseen, eikä sitä kumman järjestettäväksi palvelu tai tuki jää. Yhteistyötä tulisi tehdä niin, että se on kirjaimellisesti tahojen välistä yhteistyötä, eikä vain niin, että vastuu lapsesta siirretään jommallekummalle taholle. Yhteistyö vammaispuolen kanssa esimerkiksi työparin muodossa, mahdollistaisi kehitysvammaisen lapsen osallisuuden ja sieltä saisi myös tukea sekä neuvoja lapsen tilanteeseen.

Mahdollisuutena kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa haastateltavat kertoivat, että nämä kohtaamiset ovat aina ainutlaatuisia ja mieleenpainuvia niiden haasteellisuuden ja erilaisuuden vuoksi. Työntekijän oma ennakkoluuloton ja avoin asenne ovat kohtaamisessa avain asemassa. Täytyy kuitenkin muistaa, että kehitysvammainen lapsi on ennen kaikkea lapsi ja hän on myös muutakin kuin kehitysvammansa. Lapsi tulee ottaa huomioon omana yksilönään; omine voimavaroineen, mahdollisuuksineen ja toiveineen.

8 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle pitkä, mutta antoisa matka. Olen tehnyt työtä määrätietoisesti eteenpäin ja aiheenvalinta on ollut minulle erityisen tärkeä ja mielenkiintoinen. Opinnäytetyöni aihetta en ole missään vaiheessa epäröinyt tai halunnut vaihtaa sitä mihinkään toiseen. Se mielestäni kertoo sen, että aihevalinta on onnistunut. Olen saanut myös haastateltaviltani, yhdyshenkilöltäni ja ohjaavilta opettajiltani pelkästään positiivista ja kannustavaa palautetta aiheestani, joka on myös omalta osaltaan vahvistanut ja kannustanut minua tämän työn tekemisessä.

Opinnoissani olen suuntautunut lapsi- ja nuorisotyön lisäksi vammaistyön ja kuntoutuksen opintoihin, joten tämä aihevalinta oli enemmän kuin onnistunut, koska tämä aihe, kehitysvammaisen lapsen osallisuus lastensuojelussa, liittyi kumpaakin suuntaavaani. Tätä työtä tehdessä olen saanut valtavasti tietoa lastensuojelusta, osallisuudesta ja kehitysvammaisuudesta eri julkaisujen ja muiden tekemien tutkielmien kautta. Ammatillisesti työn tekeminen on kasvattanut minua paljon ja vahvistanut tietopankkiani vammaisuuden ja lastensuojelun teemoista. Tässä prosessissa kuitenkin eniten minua opettivat sosiaalityöntekijöiden haastattelut, jotka olivat erittäin antoisia ja mielenkiintoisia. Sain haastatteluiden ajaksi astua heidän saappaisiinsa ja kuvitella mitä heidän työnsä on. Mielestäni he edustivat omaa ammattiaan arvokkaasti ja sain kuvan, että vaikka työ onkin henkisesti raskasta, se antaa kuitenkin tekijälleen paljon.

Opinnäytetyön tekeminen yksin on ollut minulle helppo ja myös se ominainen tapa työskennellä. Minulle on tärkeää saada tehdä työtä omassa rauhassa ja oman ajan puitteissa. Minulle oli selvää jo aiheenvalinnan yhteydessä, että haluan tehdä työn yksin. Toki tulevaisuudessa, jos lähdän jatkamaan opintojani, haluan tehdä seuraavan mahdollisen lopputyöni parin kanssa tai jopa pienessä ryhmässä. Yksin tekemisen huonona puolena näkisin vertaistuen puutteen ja myös sen, että yksin tekemisessä omalle tekstilleen sokeutuu, jolloin työtä pitää saada luetuttua vähintäänkin ohjaajilla säännöllisin väliajoin, jotta esimerkiksi ei kirjoita liikaa tai toista samoja asioita.

Jos minulla olisi ollut työpari tässä opinnäytetyössäni, olisin ottanut tähän työhön myös mukaan kehitysvammahuollon työntekijöiden haastatteluita ja sitä kautta saanut näkemyksiä ja mielipiteitä miten heidän mielestään kehitysvammaisen lapsen osallisuus toteutuu. Olisi ollut myös mielenkiintoista ottaa selville mitä mieltä vammaispuolen työntekijät ovat lastensuojelun kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Työni olisi paisunut kuitenkin hyvin laajaksi, jos olisin ottanut myös tämän teeman mukaan opinnäytetyöhöni, joten valitettavasti se ei ollut mahdollista toteuttaa. Toivon kuitenkin, että tulevaisuudessa joku tulisi tekemään myös tästä aiheesta tutkielman. Kehitysvammaisen lapsen äänen kuuleminen on mielestäni tärkeä aihe, joka tarvitsee enemmän huomiota.

Kaiken kaikkiaan tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut erittäin mielenkiintoinen prosessi. Toivon, että opinnäytetyöni herättää ajatuksia ja oivalluksia lukijassa ja että tähän aiheeseen kiinnitettäisiin enemmän huomiota työkentällä, joissa kehitysvammaiset lapset ovat asiakkaina. Kehitysvammaisten lasten osallisuus on tärkeää toteutua muuallakin kuin vain lastensuojelussa, esimerkiksi päiväkodissa, koulussa ja jne. Jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla oikeus osallisuuteen.

LÄHTEET

- Eskola, Jari 2007. (Teema)haastattelu. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. Heikki Waris Instituutti: Yliopistopainos
- Hakalehto-Wainio, Susanna & Nieminen, Liisa 2013. Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus
- Hakkarainen, Sisko & Holopainen, Marketta & Janhunen, Kristiina & Konttinen, Outi 2005. Lapsi esiin vamman takaa. Sosiaaliturva 08/2005, 20.
- Heiskala, Risto 2000. Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus
- Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4., uudistettu painos. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentamisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto/julkaisut
- Jahnukainen, Markku 2012. Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino
- Järventie Irmeli & Sauli, Hannele 2001. Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY
- Kaski, Markus & Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012. Kehitysvammaisuus. 5., uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy
- Kiili, Johanna 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Kehitysvammaisten tukiliitto 2013. Minulla on asiaa – Kysy ja kuuntele. Viitattu 09.04.2014 <<http://www.slideshare.net/hannarajakangaskvtl/minulla-on-asiaa-opas-lapsen-osallisuuteen#btnNext>>
- Kuula, Arja 2011. Tutkimusetiikka – Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino
- Lahikainen Anja Riitta 2001. Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.). Eriarvoinen lapsuus. Porvoo:

WSOY

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519

Lampinen, Reija 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysivaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita Prima Oy

Lastensuojelulaki 13.04.2007/417

Lastensuojelun käsikirja 2012. Lasten osallisuus. Viitattu 07.12.2013
<<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>>

Lastensuojelun käsikirja 2012. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. Viitattu 07.12.2013
<https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/lastensuojelun_palvelujarjestelma/>

Linna, Sirkka-Liisa 2004. Kehitysvammaisuus. Teoksessa: Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Frederik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria

Malm, Marita & Matero, Marja & Repo, Marjo & Talvela, Eeva-Liisa 2004. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Porvoo: WS Bookwell Oy

Oranen, Mikko 2008. Lapsi lastensuojelussa. Ehdollista osallisuutta? Teoksesta: Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2008. Viitattu 07.12.2013
<http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=D_LFE-20214.pdf>

Oranen, Mikko 2006. Tutkimista ja tunnustelua. Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Viitattu 31.12.2013
<<http://www.sosiaaliportti.fi/File/a79d1456-1e50-4116-8815-96c6e88f21fd/Alkuarviointi%20Loppuraportti.pdf>>

Pihlaja, Päivi & Viitala, Riitta 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Juva: WS Bookwell Oy

Pohjola, Anneli 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena (toim.) & Saari, Erkki (toim.). Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi: Helsinki

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino

Räty, Tapio 2012. Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. 2., uudistettu painos. Helsinki: Edita

- Sillanpää, Matti & Herrgård, Eila & Iivanainen, Matti & Koivikko, Matti & Rantala Heikki (toim.) 2004. Lastenneurologia. Duodecim. 2., uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Sosiaaliportti.fi. 2012. Kehitysvammainen lapsi. Viitattu 07.12.2013
<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kehitysvammaiset/kehitysvammainenlapsi/>>
- Sosiaaliportti.fi 2012. Lapsen ja perheen osallisuus. Viitattu 07.12.2013
<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-ja-perheet/lapsen-ja-perheen-osallisuus/>>
- Sosiaaliportti.fi 2012. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. Viitattu 07.12.2013
<https://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/mitaonlastensuojelu/lastensuojelun_palvelujarjestelma/>
- Tanskanen, Ilona & Timonen-Kallio, Eeva 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Juvenes Print Oy
- Vernerinet.net. 2011. Kehitysvamma-ala. VALMA. Vammaisten lasten lastensuojelun kehittämishanke. Viitattu 04.06.2013
<<http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-alamattina/projektit/palvelut/valma.html>>
- Viinamäki, Leena & Saari, Erkki 2007. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista Viitattu 02.04.2013
<https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf>

LIITTEET

- Liite 1. Saatesähköposti
- Liite 2. Haastattelukysymykset

Liite 1 Saatesähköposti yhdyshenkilölleni

Hei,

Olen nyt laatinut opinnäytetyöni haastatteluteemat. Välitäthän teemat haastateltavilleni. Joko haastatteluajankohdista on ollut puhetta teillä? Tässä siis nämä haastatteluteemat:

1. Kehitysvammaiset lapset lastensuojelussa

- ilmiönä
- kehitysvammaisuus eri kohdissa lastensuojeluprosessia

2. Kehitysvammaisen lapsen osallisuuden tukeminen ja sen toteutuminen lastensuojelussa

- vuorovaikutus lapsen ja työntekijän kanssa
- mitä haasteita, mitä mahdollisuuksia?

3. Osallisuus

- käsitteen avaamista (miten työntekijä ymmärtää käsitteen)

4. Oman ammattitaidon ja osaamisen arviointi kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa

- tarvitaanko enemmän osaamista ja millaista osaamista tarvittaisiin?
- yhteistyö eri tahojen kanssa

Terveisin: Anni Mertaniemi Lapin AMK

Liite 2 Haastattelukysymykset

HAASTATTELUKYSYMYKSET

TEEMA 1. KEHITYSVAMMAISET LAPSET LASTENSUOJELUSSA

Mitä syitä lastensuojelu-asiakuuden syntymiseen on ollut?

Liittyykö jotain erityistä verrattuna muihin lapsiin?

Kuinka paljon vuosittain kehitysvammaisia lapsia on lastensuojelussa?

Onko määrä kasvanut tai vähentynyt vuositasona? Jos on, niin mitkä ovat syyt tälle?

Mitä kehitysvammaisuus tuottaa työlle sen eri kohdissa? Esim. tarpeen arvioinnissa, avohuollossa jne.?

TEEMA 2. OSALLISUUS JA KEHITYSVAMMAISUUS

Miten ymmärrät osallisuuden käsitteen?

Miten kehitysvammaisen lapsen osallisuus toteutuu työn eri kohdissa? Esimerkiksi. tarpeen arvioinnissa, avohuollossa jne.

Mitä pitää ottaa huomioon kun kehitysvammaisen lapsen osallisuutta tuetaan ja mahdollistetaan?

TEEMA 3. HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET

Mitä haasteita koet kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa? Miten haasteisiin on pyritty vastaamaan organisaatiossa?

Teetkö yhteistyötä kehitysvammahuollon kanssa? Miten yhteistyö toteutuu käytännössä? Millaista yhteistyö on?

Minkälaisia mahdollisuuksia näet kehitysvammaisen lapsen kohtaamisessa?

TEEMA 4. AMMATTIT Aidon JA Osaamisen Arviointi

Koetko, että sinulla on riittävästi ammattitaitoa kohdata kehitysvammainen lapsi?

Onko lisäkoulutus tarpeen? Esim. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikatiivien menetelmien koulutus?